

Antenne

DRIEMAANDELIJKS INFORMATIEBLAD
AFGIFTEKANTOOR: ANTWERPEN X
P2A9210

U.V.

TIJDSCHRIFT VAN DE ANTWERPSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE - ANKONA

ANTWERPSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE

3

JAARGANG 3
NUMMER 2009/3
JULI — SEPTEMBER 2009

Departement leefmilieu

PROVINCIE
ANTWERPEN

Colofon

Wat is ANKONA

De ANTwerpse KOepel voor NATuurstudie (ANKONA) is een samenwerkingsverband tussen het provinciebestuur Antwerpen en éénieder die zich met natuurstudie in de provincie Antwerpen bezighoudt. ANKONA heeft als algemene doelstelling om binnen de provincie Antwerpen het natuurstudiewerk te ondersteunen, in kaart te brengen en door regelmatig overleg er een meerwaarde aan te geven. ANKONA streeft er in het bijzonder naar om een actieve, coördinerende rol te spelen in natuurstudieprojecten die een grotere regio bestrijken (atlas-, monitoringsprojecten). Tot slot wordt er veel belang gehecht aan de basis van de natuurstudie, nl. het verzamelen van gegevens. Hier wordt een hoge mate van standaardisatie en uitwisselbaarheid van die gegevens beoogd.

ANKONA-secretariaat en redactieadres

Departement Leefmilieu
Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid (DMN)
Team 'natuur & landschap' (ANKONA-secretariaat)
T 03 240 59 88
F 03 240 57 52
e-mail: ANKONA@admin.provant.be

ANKONA-mailinglist

E-mail behoort tegenwoordig tot één van de communicatiemiddelen die niet meer weg te denken zijn uit de leefwereld van een groot aantal onder ons. Dus al wie elektronisch op de hoogte wil gehouden worden van de activiteiten, studiedagen, determinatiecursussen georganiseerd door ANKONA en ANTenne alleen elektronisch wil ontvangen, stuurt gewoon een mailtje naar ANKONA@admin.provant.be

Uitgave

ANTenne is een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen: Cathy Berx, gouverneur-voorzitter, Ludo Helsen, Jos Geuens, Koen Helsen, Marc Wellens, Inga Verhaert en Bart De Nijn, leden en Danny Toelen, provinciegriffier.

Redactieraad

Peggy Beers, Koen Cuypers, Herlinde Nieuwborg, Mieke Hooge-
wijs en Koen Van Keer.

Werkten mee aan dit nummer

Staf Brusselaers, Erik Molenaar, Ronny Segers, Jeannine Simonis, Roosmarijn Steeman, Walter Van den Bussche, Wouter Van Landuyt, Evie Verboren, Thierry Vercauteren en Glenn Vermeersch.

Overname van artikels is alleen toegestaan met bronvermelding.

Foto's op de cover:

Zomerklokje © Leo Van Herbruggen
Ijsvogel © Glenn Vermeersch
Bollestroommossel © Provincie Antwerpen

Vormgeving en druk

Albatros Printing
Gedrukt op gerecycleerd papier (Cyclusprint)

Dit nummer is ook te raadplegen op de ANKONA-website:
www.ankona.be of www.provant.be/ankona

Verschijningsdatum van volgend nummer (2009/4): oktober 2009

Heb je een mededeling over een leuke vondst, een activiteit, een publicatie of een vraag naar medewerking van anderen en wil je dat het verschijnt in het volgend nummer van ons tijdschrift 'ANTenne'? Dat kan door je oproep of tekst vóór 25 augustus 2009 door te sturen naar het ANKONA-secretariaat.

oplage

900 exemplaren

Verantwoordelijke uitgever

Danny Toelen, provinciegriffier, Koningin Elisabethlei 22,
2018 Antwerpen

ANKONA-nieuws

ANTWERPSE KOEPEL VOOR NATUURSTUDIE

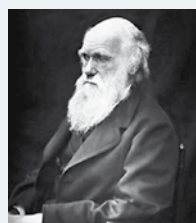
Bezoek 'Achter de schermen ...' bij het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (Tervuren) op maandag 28 september

TERVUREN

Het is misschien nog te weinig geweten maar het Midden-Afrikamuseum is niet enkel een etnografisch museum; er is ook een grote verzameling van fauna te bezichtigen.

Wist je dat er meer dan 10 miljoen zoölogische specimens worden bewaard samen met 6.000.000 insecten en 800.000 vissen? Vandaar dat we in dit Darwin-jaar een bezoek 'Achter de schermen' plannen aan dit museum.

Charles Darwin (1869)
bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Charles_Darwin

We starten om 13u30 ons bezoek aan de Wetenschapshoek (Science corner) aan de kleine inkomhal. We krijgen eerst een praktische toelichting over CITES door Danny Meirte. Daarna wordt een aantal projecten rond natuuronderzoek kort voorgesteld. Momenteel werken er 80 wetenschappers en 175 stagiaires aan meer dan 100 projecten op het gebied van mens- en natuurwetenschappen. Na

deze toelichting starten we rond 14u45 aan de afdeling van de invertebraten waar Marc De Meyer het zal hebben over dipteren (vliegen) en micro-lepidopteren (kleine vlinders). Tot slot zal Rudy Jocque het uitvoerig hebben over het spinnenonderzoek. Het aantal inschrijvingen is beperkt tot 20. Dit bezoek is gratis maar vooraf inschrijven is verplicht. Geef je naam en telefoonnummer door per mail of telefonisch aan het ANKONA-secretariaat en dit voor 22 september.

Omdat op maandag geen publiek toegelaten is om de tentoonstelling te bezoeken, kan je deze excursie niet combineren met een museumbezoek in de voormiddag.

De rondleiding start stipt om 13u30 aan de kleine inkom (wetenschapshoek), Leuvensesteenweg 13, 3080 Tervuren.

Voor meer info over de bereikbaarheid, de werking en het onderzoek van het museum: www.africamuseum.be

AMK-paddenstoelenexcursie i.s.m. ANKONA op donderdag 10 september

Tijdens deze excursie worden de paddenstoelen geïnventariseerd in het recent opengestelde Provinciaal domein Pulhof te Wijnegem ('s Gravenwezelsteenweg 59). Het is een prachtig domein met oude bomen. Dit park van 27 ha heeft nog heel wat geheimen prijs te geven. De Antwerpse Mycologische Kring (AMK) inventariseert de paddenstoelen in het domein Pulhof en nodigt de ANTennelezers (en alle andere geïnteresseerden) uit om hieraan deel te nemen. We starten met de werking van een paddenstoeleninventarisatie kort uit te leggen, waarna we het domein verkennen. De typische kenmerken van de gevonden paddenstoelensoorten worden in het veld besproken. Zelfs bij een drogere weersperiode valt er steeds wat te ontdekken. Wie meer wil weten over het domein zelf kan alvast surfen naar:

http://www.provant.be/vrije_tijd/domeinen/pulhof/.

Figuur 1: *Mycena galopus* of de zwarte melksteenmycena, paddenstoelensoort waargenomen in het domein Pulhof
© Lieve Deceuninck

Figuur 2: *Hirneola auricula* of Judasoor, paddenstoelensoort waargenomen in het domein Pulhof
© Provincie Antwerpen

Praktisch:

We komen samen om 9u45 op de parking van het Marktplaats van Wijnegem (einde voorzien rond 12u30. Mee te nemen: loop, bij slecht weer zijn laarzen aanbevolen.

Er is gelegenheid om meegebrachte boterhammen ter plaatse op te eten.

Deelname graag bevestigen voor 6 september.

Meer info:

Lieve Deceuninck, GSM 0475 268 167,
e-mail: lieve.deceuninck@skynet.be

Bosexkursie van de Bosgroep Kempense Heuvelrug in Hoge Rielen (Lichtaart) op zondag 6 september

Deze excursie heeft als thema 'Bosmieren, beschermers van onze bossen' en start om 14u00 aan de parking van de Hoge Rielen (ter hoogte van Molenstraat 62, Lichtaart). Je hoeft je niet vooraf in te schrijven en de excursie is gratis.

Bosmieren spelen een belangrijke rol als buffer tegen plagen. Mede daarom is het zinvol om tijdens het bosbeheer rekening te houden met de eisen die bosmieren stellen aan hun omgeving. Tijdens deze excursie, georganiseerd door de Bosgroep Kempense Heuvelrug i.s.m. ANKONA, willen we aandacht schenken aan de bosmier, een kwetsbare soort in Vlaanderen.

"In veel Europese landen zijn mierenvolken niet alleen beschermd maar ook uitgezet ter voorkoming en bestrijding van insectenplagen in bossen. Een enkel middelgroot bosmieren-volk maakt dagelijks tienduizenden prooidieren buit. Mieren zijn insecten die meerdere soorten van andere insecten eten. Op deze wijze kunnen ze bevolkingsexplosies van verschillende prooidiersoorten beperken. Ze vervullen derhalve een stabiliserende rol in het bos. Een mierenvolk kan daarenboven

dankzij zijn sociale levenswijze, ongunstige perioden overbruggen zonder dat dit gevolgen heeft voor haar populatiegrootte. Hun regulerende functie blijft hierdoor behouden."

(Bron: Bruikbaarheid van mieren voor de monitoring in natuurgebieden - A.A. Mabelis, Alterra-rapport 571)

Reginald Verhofstede is onze gids en als vrijwilliger coördineert hij o.a. mee het Mierenpad op Kamp C (Westerlo). Sinds jaren bestudeert Reginald hoofdzakelijk de verspreiding van bosmieren in onze streek. Meer info over mieren in Vlaanderen vind je op de website (www.formicidae.be) en wens je meer te weten over de mierenwerkgroep 'Polyergus' en FORMIDABEL raadpleeg dan in ons ANTennenr 2008/4 de rubriek 'In beeld' (www.provant.be/nieuwsbrieven).

Meer info:

Reginald Verhofstede,
e-mail: reginald.verhofstede@gmail.com

Werk je ook mee aan de opsporing van najaden in Vlaanderen?

Najaden? Najaden zijn grote tweekleppigen zoals zwanenmosse, schildermossels, ... (figuur 1).

Najaden is dus de Nederlandse benaming voor de familie van de Unionidae. Najaden leven in onze streken in zoet water. Afhankelijk van de soort kan dit stromend of stilstaand water zijn.

Figuur 1: Bollestrommossel ©Provincie Antwerpen

Wat is de bedoeling van de inventarisatie?

Het is de bedoeling om een beter inzicht in de actuele situatie van de najaden in Vlaanderen en België te krijgen. Het meest recente overzicht van de verspreiding van deze tweekleppigen in België werd gepubliceerd in 1995. De auteurs Nijs & Van Goethem gaven toen reeds aan dat de informatie voor bepaalde soorten gering was.

Door dit inventarisatieonderzoek kan tevens een intense samenwerking tussen vrijwillige en professionele natuuronderzoekers ontstaan.

De opsporing en inventarisatie wordt georganiseerd door de Afdeling Malacologie van het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), de Belgische Vereniging voor Conchyliologie (BVC) en het Provinciaal Instituut voor Hygiëne (PIH).

Zullen tevens hun medewerking verlenen:

- de Vakgroep Systeemecologie van de Universiteit Antwerpen (UA);
- de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM);
- de firma SCR-Sibelco, Dessel;
- de Antwerpse Koepel voor Natuurstudie (ANKONA);
- diverse onderzoekers (INBO, Natuurpunt, UGent).

Voorlopig focust het onderzoek zich op de provincie Antwerpen. Dit belet niet dat ook vondsten of meldingen buiten de provincie zeer nuttig zijn. Nadat er méér ervaring is opgedaan met betrouwbare methoden (figuur 2) voor onderzoek in diep water en afhankelijk van de medewerking is het immers de bedoeling het onderzoek uit te breiden naar de andere Vlaamse (en zelfs Belgische) provincies. Diverse provinciale natuurkoepels (BRAKONA, LIKONA, ...) en Natuurpunt zullen hiervoor nog worden gecontacteerd.

Figuur 2: Monstername langs kanaalplas © BVC

Wat kan je doen?

Indien je lege of levende najaden vindt:

1. Neem indien mogelijk een duidelijke foto van één of meerdere exemplaren (zoals hierboven) en eventueel een foto van het geheel (bv. berg lege schelpen) en de vindplaats.
2. Noteer de vindplaats of beter, duid ze aan op een kaart (stratenplan, topografische kaart, ...).
3. Stuur deze gegevens op naar één van onderstaande adressen.

Je kan ook:

1. Enkele exemplaren of schelpen verzamelen en ons dit materiaal bezorgen. De levende dieren worden best zo vlug mogelijk opgeslagen in alcohol en koel bewaard. Deze werkwijze bevelen we aan als je denkt één van volgende soorten te hebben gevonden: *Unio tumidus*, *Unio crassus*, *Pseudanadonta complanata*, *Margaritifera margaritifera*, *Sinanodonta woodiana* (of andere mogelijke exoten).

2. Je vondst doorgeven aan zowel ons (zie hiernaast contactadressen) als de website www.waarnemingen.be van Natuurpunt. Wil je ons dan meedelen dat je waarneming ook op die website staat, zo vermijden we dubbele meldingen.
3. Actief deelnemen aan door ons georganiseerde opsporingen. Je meldt dit gewoon en wij delen je mee wanneer en waar we een inventarisatie organiseren.

Contactadressen:

- Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, Afdeling Malacologie, t.a.v. Rose Sablon, Vautierstraat 29, 1000 Brussel, e-mail: rose.sablon@naturalsciences.be;
- Belgische Vereniging voor Conchyliologie, p/a Nathal Severijns, Buizegemlei 111, 2650 Edegem;
- Provinciaal Instituut voor Hygiëne, Thierry Vercauteren, Kronenburgstraat 45, 2000 Antwerpen, e-mail: thierry.vercauteren@pih.provant.be.

Gratis ANKONA-jaarboeken (edities 1999 t.e.m. 2005)

In de ANKONA-jaarboeken 1998 t.e.m. 2005 publiceerden vrijwilligers en professionelen hun artikels over natuuronderzoeken die plaatsvonden in de provincie Antwerpen. Deze wetenschappelijke bijdragen werden dan in een jaarboek gebundeld en tot vorig jaar werden die exemplaren verkocht. Sinds 2007 worden ze onder de vorm van natuurstudieartikels gepubliceerd in de nummers van dit tijdschrift 'ANTenne'. Op deze wijze kennen zij een grotere verspreiding.

Sinds kort zijn de ANKONA-jaarboeken edities 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004-2005 gratis te verkrijgen op voorwaarde dat je de exemplaren persoonlijk komt afhalen op het ANKONA-secretariaat (Provinciehuis, K. Elisabethlei, 4de verdieping, lokaal 4.32). Ze worden echter niet meer met de post verstuurd (ook niet tegen betaling)!

Het jaarboek 1998 is ondertussen niet meer in voorraad en dus niet meer te verkrijgen.

Wens je de artikels afzonderlijk te downloaden?

Al de natuurstudieartikels die ooit zijn gepubliceerd in een ANKONA-jaarboek (1999 t.e.m. 2005) of in het ANTenne-tijdschrift (2007/1 t.e.m. 2009/3) kunnen als pdf-bestand gedownload worden van de website (www.ankona.be) bij de rubriek 'natuurstudieartikels'. Voor de inhoud van de jaarboeken kan je ook terecht bij de rubriek 'publicaties'.

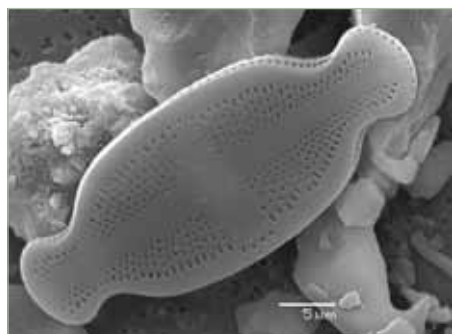
Actualiteit

‘Kiezelwieren, de glazen longen van onze planeet ontsluitend’ Tentoonstelling van 26 juni tot 27 september (Plantentuin van Meise)

Wat zijn kiezelwieren?

Kiezelwieren of diatomeeën (zoals de wetenschappers ze noemen) zijn microscopisch kleine eencellige organismen. Deze microscopische algen leven zowel in zoet- als in zeewater. Zoals de naam al aangeeft beschikken zij over verkiezelde celwanden die voorzien zijn van fraaie streep- en stippelpatronen.

Figuur 1: *Luticola gigamuticopsis* Van de Vijver
© Plantentuin Meise

Deze soort werd door Dr. Bart Van de Vijver ontdekt tijdens zijn onderzoek naar kiezelwieren van subantarctische eilanden. De soort werd in 2008 beschreven in het vaktijdschrift *Phycologia* (volume 47(5): 541-467). Ze werd voor het eerst gevonden op het eiland Deception (South Shetland Islands). De foto werd genomen in de Nationale Plantentuin van België door Myriam de Haan aan de hand van een rasterelektronenmicroscop.

Samen met andere kleine algen staan ze in voor meer dan de helft van de zuurstofvoorziening op aarde. Dit maakt hen minstens even belangrijk als de tropische regenwouden. Diatomeeën zijn in staat om organische stoffen te maken met behulp van zonlicht als energiebron (fotosynthese). Ze staan aan het begin van de voedselpiramide en zijn verantwoordelijk voor de helft van de basisproductie van de levende organismen in de oceanen en zeeën. Diatomeeën kennen vele toepassingen. Ze worden gebruikt bij gerechtelijk onderzoek en bij de bepaling van de waterkwaliteit. De schaalpjes van dode diatomeeën kunnen zich ophopen.

De tentoonstelling

De tentoonstelling ‘Kiezelwieren, de glazen longen van onze planeet ontsluitend’ toont de pracht en de diversiteit van deze onbekende alges en gaat in op de talrijke toepassingen waarin kiezelwiertjes gebruikt worden: van klimaatstudies over het oplossen van moorden tot tandpasta en de koepel van de Aya Sofia in Istanboul.

Omdat ze niet met het blote oog kunnen worden waargenomen, ontsnappen ze aan de interesse van de gemiddelde natuuronderzoeker (en dus ook bij de vrijwilliger). Doorgaans zijn ze niet groter dan een 10de van een millimeter. Aan soorten geen gebrek! Wereldwijd wordt het aantal soorten kiezelwieren geraamd op enkel tienduizenden soorten.

Figuur 2: *Eunotia serra*
© Plantentuin Meise

Eunotia serra werd in 1837 beschreven door Ehrenberg. Het afgebeelde kiezelwier is afkomstig uit een rivier in Zweden.

Lichtmicroscopische opname, genomen door Bart Van de Vijver aan de nationale Plantentuin van België.

Kiezelwieren of diatomeeën als indicator van de waterkwaliteit

In opvolging van de Europese kaderrichtlijn Water zijn de lidstaten verplicht de waterkwaliteit te monitoren. Op basis van de macrofyten, de macrofauna, het fytoplankton en het fyto bentos kan men de (biologische) waterkwaliteit beoordelen. De groep van de kiezelwieren uit het fyto bentos worden door de Vlaamse Milieu maatschappij (VMM), die instaat voor het monitoringsprogramma in Vlaanderen, dan ook verplicht mee opgenomen in het programma. Eind dit jaar zouden de eerste resultaten ervan gekend moeten zijn.

De diatomeeën zijn het hele jaar door aanwezig in het water, maar in het voorjaar (maart – juni) is er duidelijk een optimum, zowel in het aantal soorten als het aantal exemplaren. Ze vermenigvuldigen zich in hoofdzaak door celdeling. Dat gebeurt gemiddeld eens per dag. Bij de soorten die zich op dat moment goed in het aanwezige milieu thuisvoelen, gaat dat sneller, bij andere soorten langzamer. Daardoor past de samenstelling van de diatomeeëngemeenschap zich snel aan aan de veranderde milieumomstandigheden.

Dit is 'Antwaarps'!!

Figuur 3: Henri Ferdinand Van Heurck (1838-1909)

1909) (figuur 3). Hij was één van de eersten die wereldwijd onderzoek deed op kiezelwieren en is daardoor ongetwijfeld de bekendste Belgische diatomist. Tijdens zijn leven correspondeerde hij met zijn beroemde tijdgenoten (de Brébisson, Grunow, Kützing, Janisch, H.L. Smith en Walker Arnott), wisselde materiaal uit en kocht interessante preparaten en materiaal. Dit resulteerde in een wereldwijd belangrijke collectie die tegenwoordig 19 000 microscopische preparaten omvat (figuur 4).

Met zijn stoomboot, de Nautilus, onderzocht hij van Gent tot Saeftinghe het Scheldewater op diatomeeën. Hij perfectioneerde de microscoop en bestudeerde zelf kiezelwieren uit Antarctica, meegebracht door de Belgica-expeditie. Tussen 1880 en 1885 publiceerde hij reeds een monumentale 'flora van de kiezelwieren van België', waarin van veel soorten al de voorkeur voor zoet, brak of zout water wordt vermeld. Sindsdien zijn de kiezelwieren voor veel biologen (plantkundigen, ecologen), geologen en milieukundigen uitvoerig onderwerp van studie geweest, waardoor er veel bekend is over de ecologie, met name over de relatie met het zoutgehalte en de voedingsstoffen.

Van Heurck publiceerde niet alleen verschillende werken over kiezelwieren maar ook over microscopie. Zijn interesse reikte zelfs nog verder: zo bezat hij onder andere een uitgebreid herbarium, een kruidencollectie, modellen van planten en dieren en een microscopencollectie.

Om de 100ste overlijdensdatum van de Antwerpse wetenschapper Van Heurck te herdenken houden specialisten in augustus een internationaal diatomeeënsymposium in de Nationale Plantentuin van Meise.

Iedere stad in Vlaanderen had in de 19de eeuw zijn natuurwetenschapper. Mechelen leverde zijn Belgisch oceanograaf Pierre-Joseph Van Beneden (1809-1894) die zich ook verdiepte in het fossielenonderzoek (o.a. walvisbeenderen).

Zo schreef hij hierover naar aanleiding van de bouw van de Brialmontforten. Antwerpen daarentegen had in die tijd de industrieel en wetenschapper Henri Ferdinand Van Heurck (1838-

Het kiezelwierenonderzoek

In de Nationale Plantentuin van België zijn momenteel een 20-tal onderzoekers aan de slag. Een drietal onder hen, Pierre Comptère, Christine Cocquyt en Bart Van de Vijver hebben zich ook toegelegd op onderzoek van kiezelwieren.

Dit millennium heeft in de provincie Antwerpen op volgende plaatsen al kiezelwierenonderzoek plaats gehad dat ofwel i.s.m. Universiteit Antwerpen ofwel i.s.m. de Plantentuin van Meise gebeurde: Antitankgracht (2001), Albertkanaal (2001), Kleine Nete (2004) en de Havendokken van Antwerpen (2008).

En wist je dat er recent een nieuwe soort kiezelwier is gevonden en de naam '*Navicula antverpiensis*' kreeg. De officiële publicatie ervan is momenteel nog in voorbereiding.

Zo zie je maar dat de link 'Antwerpen - Kiezelwier' wel degelijk bestaat!

Praktisch:

- De Plantentuin (Domein van Bouchout, Nieuwelaan 38, Meise) is alle dagen open van 9u30 tot 18u30 (kassa open tot 17u30);
- Toegangsprijs Plantentuin: 5 euro of 4 euro (60+, personen met beperkingen en studenten);
- Het ticket geeft toegang tot de tentoonstelling en alle collecties van de Plantentuin waaronder het Plantenpaleis (deels in renovatie);
- Tel. 02 260 09 70, www.plantentuinmeise.be of e-mail: info@br.fgov.be

Figuur 4: *Trinacria* © Plantentuin Meise

Trinacria-soorten komen voor in mariene biotopen. Het afgebeelde exemplaar, gefotografeerd aan de hand van een lichtmicroscoop, behoort tot één van de vele microscopische preparaten uit de Van Heurck collectie. De historische collectie bevindt zich momenteel in permanente bruikleen in de Nationale Plantentuin van België.

Gratis publicaties:

- brochure 'Antitankgracht' en
- provinciale beleidsdocumenten 'Milieubeleidsplan 2008-2012' en 'Masterplan Water 2007-2012 (synthese)'

Brochure Antitankgracht van regionaal landschap 'de Voorkempen'

Cover van de brochure 'De Antitankgracht - Het langste beschermd landschap van Vlaanderen'

Het regionaal landschap de Voorkempen brengt een interessante brochure uit over 'De Antitankgracht - Het langste beschermd landschap van Vlaanderen'. Je krijgt er in een notendop een overzicht van de historie maar ook van de prachtige natuur aanwezig in het langgerekte 'blauwgroene' lint.

De bescherming van de natuur- en landschapswaarden is een belangrijke doelstelling van het regionaal landschap. Zo werd voor twee beschermde landschappen (de Antitankgracht en de Brechtse Heide) werk gemaakt van een landschapsbeheerplan. Hiermee heeft het regionaal landschap een praktische leidraad in handen om te werken aan een duurzame verweving van natuur, landschap en recreatie in de Voorkempen.

De brochure over de Antitankgracht kan je gratis verkrijgen bij het secretariaat van het Regionaal Landschap de Voorkempen vzw, p/a Natuur- en landschapshuis provincie Antwerpen, Kasteeldreef 55, 2980 Zoersel.

Meer info:

Tel. 03 312 87 11,
e-mail: info@rldeVoorkempen.be, www.rldeVoorkempen.be

Het provinciaal Milieubeleidsplan 2008-2012

Eind vorig jaar keurde de provincieraad van Antwerpen het *derde* provinciaal milieubeleidsplan goed. Dit plan geeft voor de periode 2008-2012 aan wat de provincie wil bereiken op milieu- en natuurbodem. Het bestaat uit 4 thema's: (1) biodiversiteit, (2) ruimte voor water, (3) klimaatverandering en (4) duurzame grondstoffen en productgebruik. Hier gaan we even dieper in op het thema biodiversiteit.

Het hoofddoel bij het provinciaal natuurbeleid is het instandhouden en verbeteren van de biodiversiteit, waarbij de aandacht vooral zal gaan naar bedreigde soorten die hun leefgebied grotendeels buiten de echte natuurgebieden hebben.

Om dit te verwezenlijken wordt verder gewerkt aan de ontwikkeling van de natuurlijke structuur door o.m. de provinciale groendomeinen verder uit te bouwen als belangrijke groene zones, de waterlopen ecologische te beheren en natuurverbindingsgebieden op een nieuwe manier uit te bouwen. Hiervoor wordt samengewerkt met landbouwers, eigenaars, gemeenten, bosgroepen, regionale landschappen, VLM, verenigingen, ...

Er zal ook concreter gewerkt worden rond soorten. Een soortencoördinator is hiervoor aangesteld en zal voor kennisopbouw zorgen en verschillende soortgerichte acties opzetten. In het kader van Countdown 2010 zullen samen met de gemeenten concrete acties rond de verbetering van de beekvalleien tegen 2012 uitgewerkt worden.

Het milieubeleidsplan is te raadplegen op de website: www.provant.be/publicaties/leefomgeving. Indien je liever een versie op papier ontvangt, kun je die aanvragen bij de dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid (DMN), Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen.

Meer info:

Els Driessens, tel. 03 240 57 57,
e-mail: els.driessens@admin.provant.be

Masterplan Water 2007-2012 (synthese)

De provincieraad keurde vorig jaar eveneens het nieuwe 'Masterplan Water 2007-2012' goed. Dit plan is in de eerste plaats een werkplan voor de provinciale dienst Waterbeleid. Het beschrijft hoe en waar de komende jaren projecten zullen uitgewerkt worden. Het zijn projecten die in de eerste plaats moeten voor zorgen dat de schade door wateroverlast beperkt blijft. Andere belangrijke thema's zijn kansen voor natuur,

duurzaam en geïntegreerd waterbeleid en de instrumenten hiervoor. Bij de kansen voor natuur is er (o.a.) veel aandacht voor de bestrijding van woekerende niet-inheemse planten, omdat ze de inheemse flora verdringen en hogere waterstanden veroorzaken. Het Masterplan eindigt met een beschrijving van de instrumenten die de werking gedurende de komende jaren (verder) zullen ondersteunen: watertoets, modellen, geoloket, Water InformatieSysteem, machtigingen, Dit jaar worden o.a. volgende projecten uitgevoerd:

- ecologische inrichting van Grote Nete te Balen;
- verlegging en opwaardering van de Zwarte Beek te Kapellen;
- wegwerken van het laatste vismigratieknelpunt op de Weerijs te Wuustwezel;
- ecologische inrichting van de Kleine Beek en de Tappelbeek te Zandhoven.

Wie professioneel met waterbeleid bezig is, of gewoon graag wil weten wat de provincie rond waterbeleid allemaal doet en zal doen, kan het volledige plan downloaden op:
http://www.provant.be/bestuur/departementen/leefmilieu/dienst_waterbeleid/beleid

Op de website vind je zowel de teksten over het algemene beleid van de dienst Waterbeleid, als een gedetailleerd overzicht per bekken terug. Het gedetailleerde overzicht per bekken is er bovendien ook te bekijken als kaartenboek, opgesplitst per deelbekken om de downloadtijden beperkt te houden. Enkel de synthesesnota van het Masterplan (33 blz.) is gratis te verkrijgen.

Meer info:

Yves Goossens, tel. 03 240 63 31,
 e-mail: yves.goossens@admin.provant.be

Gratis kwartaaltijdschriften 'zOOM' en 'de Bosgazet'

Wie op de hoogte wenst te blijven van de milieu- en natuurinitiatieven van de provincie Antwerpen kan zich gratis abonneren op het driemaandelijkse tijdschrift 'zOOM' dat uitgegeven wordt door het departement Leefmilieu (DMN). Sinds dit jaar wordt de middenkatern van het tijdschrift voorbehouden aan

'Countdown 2010' en word je op deze wijze systematisch op de hoogte gehouden van lopende acties, initiatieven, projecten, nieuwtjes, ... die te maken hebben de provinciale campagne 'Biodiversiteit lokaal BEkeKEN' en met het Europees Interreg IV project 'SOLABIO: soorten en landschap als dragers voor biodiversiteit'. Je kan hiervoor een mailtje sturen naar dmn@admin.provant.be of een telefonische aanvraag doen (tel. 03 240 64 61). Abonneren op de elektronische versie van de zOOM is ook mogelijk via de website www.provant.be; klik achtereenvolgens op 'leefomgeving', 'milieu'. Vul dan het elektronisch aanvraagformulier in.

Het jaarverslag 2008 van het departement Leefmilieu kan je eveneens downloaden van de provinciale website:
www.provant.be/publicaties/leefomgeving/

Nog een ander gratis kwartaaltijdschrift is 'de Bosgazet'. Het is het gemeenschappelijk ledenblad van de 5 bosgroepen (vzw's) die in de provincie actief zijn: Antwerpen Noord, Antwerpen Zuid, Kempense Heuvelrug, Zuiderkempen en Noorderkempen. De bosgroepen verenigen boscijgenen en bieden hen dienstverlening aan.

De artikelen en aankondigingen in het tijdschrift zijn gericht op bosbeheerders en bosliefhebbers dus ook gemeenten, natuurliefhebbers en andere doelgroepen vinden er hun gading over duurzaam bosbeheer. Je ontvangt het kleurentijdschrift gratis als je je lid maakt van één van de vijf Antwerpse bosgroepen. Je hoeft daarom geen privé-eigenaar te zijn van een stuk bos. Een gezonde interesse in bos(beheer) is voldoende. De contactgegevens van de bosgroep in uw buurt en een overzichtskaart van de 19 Vlaamse bosgroepen vind je op de website www.bosgroepen.be

Europese nacht van de vleermuis (weekend van 28-30 augustus)

Op meer dan 50 locaties in Vlaanderen en Brussel vinden er tijdens het weekend van 28-30 augustus activiteiten plaats om het grote publiek te sensibiliseren en te informeren over het nut van vleermuizen. Natuurpunt organiseert, in samenwerking met het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB), unieke activiteiten voor het hele gezin met: avondwandelingen in tuinen en parken, zoektochten naar vleermuizen en nachtvlinders, rondleidingen in kastelen, forten en ijskelders, filmvertoningen, mooie tentoonstellingen, boeiende infosessies, knutselhoekjes en verkleedpartijen voor de jongsten, ...

<http://www.natuurpunt.be/nachtvandelevleermuis>

Dit jaar kadert de actie in het thema 'Vleermuizen in je tuin'. Daarbij willen we aantonen dat iedereen zelf iets kan doen om zijn tuin aantrekkelijk te maken voor (onder meer) vleermuizen.

Franjestaart (*Myotis nattereri*) © Vilda, Rollin Verlinde

Het doel van de Europese nacht van de vleermuis is om vleermuizen in een goed (nacht)licht te stellen, tijdens een laagdrempelige en vooral gezellige activiteit voor het hele gezin. Het knelpunt van de organisatie is meestal het beperkt aantal beschikbare gidsen. Daarom organiseert Natuurpunt Educatie op 6 en 7 augustus een gratis kadervormingssessie rond Vleermuizengidsen in Oud-Turnhout (zie kader).

Fort van Oelegem © Natuur 2000

Vleermuisactiviteiten in het Fort van Oelegem

De Vlaamse Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubehoud 'Natuur 2000' beheert al 25 jaar het vleermuizenreservaat Fort Oelegem te Oelegem-Ranst. Tijdens de maanden oktober-april is het fort gesloten omdat er dan grote aantallen franjestaarten (ca. 400) en ingekorven vleermuizen (ca. 50) overwinteren.

Van mei tot september wordt het 10 ha grote gebied gebruikt voor natuureducatie (o.a. Go4Nature projecten). In het kader daarvan zijn er elke zomer ook een aantal vleermuizen-infoavonden en wordt er meegedaan met de Europese Nacht van de Vleermuis. Wie dit jaar zo'n avond wil meemaken in Oelegem, kan terecht op zaterdag 22 augustus om 21 u, op zaterdag 29 augustus om 21 u, op zaterdag 19 september om 20 u en op zaterdag 26 september om 20 u. Via een diareeks word je eerst wegwijs gemaakt in het leven van onze vleermuizen. Nadien volgt een sfeervolle rondleiding doorheen de fortgebouwen, waarbij ook de overwinteringsplaatsen worden getoond. De ongeveer twee uur durende avond wordt besloten bij de fortgracht: na zonsondergang komen daar bij mooi weer vooral water- en dwergvleermuizen op insecten jagen, hun jachtgebrul kan dan voor mensenoren hoorbaar gemaakt worden met een 'bat-detector'. Voor of na de wandeling kan je nog een kleine tentoonstelling bekijken over de vleermuizen van het fort en kan je een bezoek brengen aan de infostand met vleermuizenkasten en natuurpublicaties (o.m. een interessante vleermuizenbrochure, een folder 'vleermuizen in huis', enz.). Best vooraf inschrijven bij de Werkgroep Fort Oelegem van Natuur 2000, p/a Fort Oelegem, Goorstraat z/n, 2520 Oelegem; tel. 03 231 26 04, e-mail: fortoelegem@hotmail.com Niet vergeten waterdicht schoeisel, zaklamp en een warme trui mee te brengen!

Word 'Vleermuizengids'! (vorming 6 en 7 augustus)

Aanbod van Natuurpunt Educatie i.s.m. Bezoekerscentrum Landschap De Liereman

Elke medewerker van Natuurpunt, elke natuurgids of geïnteresseerde die zich in een afdeling wil inzetten voor de Europese nacht van de vleermuis, maar geen of onvoldoende kennis heeft rond vleermuizen, kan deelnemen aan deze gratis cursus. Het gaat niet om een cursus om te leren gidsen, wel om te leren gidsen rond het thema vleermuizen.

Plaats: BC Landschap De Liereman, Schuurhovenberg 43, Oud-Turnhout

- Theorie: 6/8 van 19u30 tot 22u30
- Praktijk: 7/8 van 21u00 tot 24u00

Prijs: gratis

Inschrijven: Natuurpunt Educatie, Tineke Thijs, tel. 014 47 29 55, e-mail: educatie@natuurpunt.be

Lesgever: Joeri Cortens

Vlaamse zoogdierentelweekend: 'Zie Zo Zoogdier – Zoogdier gezien!'

Telweekend 17 – 18 oktober

Op 17-18 oktober 2009 organiseert de Natuurpunt Zoogdierenwerkgroep een Vlaams zoogdierentelweekend, in navolging van de andere Natuurpunt-telweekends ('Vogels voeren en beloeren', 'Kijk, een kikker', 'Zwaluwen in nesten' en 'Vlinder mee'). Aan de hand van een folder die bij het tijdschrift van Natuurpunt 'Natuur.blad' gevoegd wordt of op vraag opgestuurd kan worden, leer je verschillende soorten zoogdieren herkennen die je in je tuin of je favoriete wandelgebied kan waarnemen. Het zal dus vooral gaan om dagactieve zoogdieren of zoogdieren die duidelijke sporen nalaten (denk maar aan een molshoop...), of prooien die je kat achterlaat aan de achterdeur ...

Meer info: website www.ziezozoogdier.be

Jaar van de egel

Wist je trouwens dat de stad Antwerpen 2009 als 'Jaar van de egel' heeft uitgeroepen. Het gaat wel degelijk om de Europese egel (*Erinaceus europaeus*).

In het kader hiervan zijn er trouwens heel wat activiteiten opgezet. Zo zijn er voordrachten op zondag 20 september in het Rivierenhof over effecten van milieuvervuiling op de egels en op 18 en 27 oktober in resp. CC Luchtbal en Ecohuis over egelvriendelijk tuinieren. Meer info over deze activiteiten vind je in de 'activiteitenkalender' (zie middenkatern).

Wie in Antwerpen een egel ziet, mag dit doorgeven aan het 'egelmeldpunt' (via de website www.eha.be of via tel. 03 217 08 11)

De egelfolder kan je als pdf-bestand downloaden via de website www.antwerpen.be

De jaarlijkse nationale tuinvlindertelling: Vlinder mee op 1 & 2 augustus 2009!

In 2007 organiseerde Natuurpunt voor de eerste keer een Landelijke Tuinvlindertelling. Dit jaar vindt het derde telweekend plaats op 1 & 2 augustus en worden opnieuw de vlinders in de tuin geteld. Iedereen wordt opgeroepen om in de eigen tuin naar vlinders te kijken, ze op naam te brengen én te tellen.

Vlinders tellen is niet alleen leuk, maar ook nodig, want deze diergroep reageert snel op milieufactoren en veranderingen en is daarmee een goede indicator voor de kwaliteit van ons leefmilieu. Door mee te tellen, kan iedereen meehelpen om cijfers te verzamelen over de toestand van de natuur om ons heen. Uit de telling van vorig jaar (het volledige verslag is te downloaden van de website: www.vlindermee.be/downloads/resultaten_telweekend2008.pdf) bleek bijvoorbeeld dat nog steeds heel wat soorten achteruit gaan. Zo kende de dagpauwoog een opvallend slecht jaar en was de citroenvlinder in verschillende provincies zo goed als afwezig. Ook de blauwtjes deden het niet goed in de Vlaamse tuinen. Een aantal andere soorten deden het gelukkig wat beter. Gehakkelde aurelia en vooral bruine zandoogjes werden meer waargenomen dan in 2007 en het bont zandoogje blijft zijn stijgende trend volhouden.

Dit jaar lijken er op het eerste zicht meer vlinders rond te vliegen dan vorig jaar. Maar om dit met cijfers te kunnen staven, zijn tellingen noodzakelijk. Iedereen met een interesse voor natuur kan hieraan meedoen. De werkwijze is simpel: je zoekt op welke soorten er rondvliegen in jouw tuin en noteert van elke soort het maximum aantal exemplaren dat je tijdens het telweekend in de tuin zag. Het grootste aantal dat je op één moment waarnam, kan je vanaf zondagavond 2 augustus invoeren op: www.vlindermee.be. Doordat iedereen in België op hetzelfde moment telt, worden hiermee nuttige cijfers verzameld over de toestand van onze vlinders.

Wie niet kan wachten om vlinders te tellen of de toestand in zijn tuin regelmatig wil opvolgen, kan zich op de website ook registreren als maandelijks teller. Dan kan je maandelijks van elke soort het maximum waargenomen exemplaren doorgeven. Die cijfers worden bewaard in een persoonlijke fiche, waar je ze altijd opnieuw kan raadplegen of vergelijken met vorig jaar. Alle waarnemingen worden toegevoegd aan de vlinderdatabank van het INBO. Wie ook waarnemingen buiten zijn tuin wil doorgeven, kan deelnemen aan het nieuwe atlasproject van de dagvlinders van Vlaanderen.

Een overzicht van andere telprojecten, dan deze 'Vlinder mee!'-actie, vind je op www.telme.be. Hier vind je ook informatie over de verschillende soorten met foto's en filmpjes. Het gaat o.m. projecten rond de bruine vuurvlinder, gentiaanblauwtje, veldparelmoervlinder, sleedoornpage, Limburgse Soorten (dagvlinders binnen het project Gemeenten Adopteren Limburgse Soorten (GALS)), de kommavlinder, de bruine eikenpage, ...

Heel interessant op de www.vlindermee.be zijn ook de zeer praktische tips die worden gegeven om je tuin vlindervriendelijk in te richten.

Wens je verder op de hoogte te blijven van al deze vlinderactiviteiten van Natuurpunt dan kan je via hun website je gratis laten registreren en inschrijven op hun digitale nieuwsbrief 'Vlinder. flits'.

Meer info:

e-mail: vlinders@natuurpunt.be
www.vlinderwerkgroep.be
www.vlindermee.be

Een voorbeeld voor het invullen van het telformulier:

Op zaterdag 1/08/09 zie je

- * 9u00: 1 dagpauwoog en 4 bruine zandoogjes
- * 10u00: 5 dagpauwogen en 1 bruin zandoogje

Op zondag 2/08/09 zie je

- * 10u00: geen vlinders
- * 14u00: 3 dagpauwogen en 6 bruine zandoogjes

Op het telformulier vul je in: 5 dagpauwogen en 6 bruine zandoogjes. Dit is immers van elke soort het grootste aantal dat je tegelijkertijd zag. Het is dus niet de bedoeling dat je alle vlinders optelt!

Belangrijk:

Ook als je geen enkele vlinder hebt waargenomen, of slechts lage aantallen mag je dit melden. Je kan ook jouw observaties van de hele maand doorgeven via de link www.vlindermee.be

Bosexkursie in Zoerselbos n.a.v. recente studie op zondag 18 oktober

Figuur: Het waterloopensysteem in het Zoerselbos – Kan de vroegere loop van de Tappelbeek terug gereconstrueerd worden? © Sara Adriaenssens

In opdracht van de provincie Antwerpen voert de VUB een historisch-ecologisch onderzoek van oude boslandschappen in de Antwerpse Kempen uit. Heeft de bosgeschiedenis in alle Vlaamse regio's hetzelfde verloop gekend? Dat dit niet het geval is, is nu net het uitgangspunt

van deze studie. De Antwerpse Kempen kent zeer specifieke bodemomstandigheden en sociaal-culturele ontwikkelingen. Landbouwareaal, heide en bos stonden in een bepaalde verhouding tot elkaar en typeerden de landschapsdynamiek van de regio.

Met dit onderzoek wordt de bosgeschiedenis geschetst van Zoerselbos en Peerdsbos, twee oude boscomplexen in de Antwerpse Kempen. Het rapport zal in het voorjaar 2010 volledig zijn afgerond.

Samen met de resultaten van het historisch-ecologisch onderzoek van het Land van Turnhout (Verboven H. et.al. 2004) zal een synthese gemaakt worden van de historische ontwikkelingen in de bossen in de Antwerpse Kempen.

Het spreekt voor zich dat dergelijke informatie waardevol kan zijn voor het bosbeheer. Ook naar recreatie toe vormt die kennis een extra meerwaarde.

Wat kunnen we nog uit deze studie leren? We kunnen nagaan waar en waarom mensen deze boslandschappen hebben gecreeërd en welke betekenis ze eraan gaven. Wie de machthebbers in dit verhaal waren en hoe groot hun impact was op het omliggende landschap. Welke betekenis het bos had voor de 'gewone' sterveling om de eigen noden te voorzien.

Wat de historische ecologie als landschappelijk onderzoek juist zo uniek maakt, is de combinatie van de aandacht aan zowel culturele als natuurlijke processen die in het verleden op het landschap hebben ingewerkt. Hiervoor wordt er beroep gedaan op cultuur – en natuurhistorische bronnen, die in dit geval betrekking hebben op bosgebieden. Een bosgebied is een dynamisch gegeven, dat tot in de prehistorie momenten van bosprogressie en -regressie kende. De studie gaat ook over de eeuwenlange relatie tussen mensen en het ecosysteem bos; een relatie die vaak economisch getint is geweest, maar dus ook sociaal-culturele invloeden heeft gekend. Aangezien Zoerselbos een onderdeel vormt van dit onderzoek, gaat er op zondag 18 oktober 2009, tijdens de 'Week van het Bos' een historische wandeling door waar de eerste, voorlopige onderzoeksresultaten worden toegelicht. Verdere praktische richtlijnen over deze activiteit volgen nog en worden verspreid via de communicatiekanalen voor de 'Week van het Bos'.

Meer info:

Dirk Vandenbussche, tel. 03 240 66 86,
e-mail: dirk.vandenbussche@admin.provant.be

Natuurdocumentaire op TV1: 'Van natuur tot natuur: flora en fauna rond de zandontginningen in Mol, Dessel en Lommel' op zondag 27 september

De documentaire 'Van natuur tot natuur' ...

Natuurdocumentaires van eigen bodem die op de televisie worden uitgezonden vormen stilaan een zeldzaamheid. De invoering van de 'rode knop' op 'Canvas+' heeft niet voor beterschap gezorgd. Men kan eerder zeggen dat dergelijke programma's tegenwoordig tot de 'Rode Lijst' behoren maar goed niet getreurd ... want op zondag 27 september wordt de nieuwe 45 minuten-durende natuurfilm van Frans Verhoeven (Balen) over de flora en fauna rond de zandontginningen van o.a. Mol/Dessel uitgezonden. Na zijn vorige twee schitterende documentaires over De Ronde Put (Postel) en Buitengoor (Mol) blijft hij trouw de natuur van zijn streek in beeld brengen.

'... en nog andere natuurfilms'

Uiteraard kan je ook nog altijd tussen 17 en 25 oktober naar de 15de editie van het Natuurfilmfestival in Namen (www.festivalnatureNamur.be). Helaas is de 19de editie van het natuurfilmfestival in Abbeville (van 19-26 april 2009) al voorbij! De brochure voor de editie van 2010 kan je reeds bestellen via de website www.festival-oiseau-nature.com

Geïnteresseerden kunnen hun inzending nog tot 1 september toesturen naar Video Natuur vzw, tel. 081 33 28 20,
e-mail: secretariat@festivalnaturenamur.be

Natuurstudie

Een gericht natuurbeleid voor de prioritaire soorten in de provincie Antwerpen

Vermeersch G.¹, Beckers K.¹, Maes D.¹, Adriaens T.¹, De Beer D.², De Knijf G.¹, Hendrickx F.³, Jooris R.⁴, Maelfait J.P.¹, Van Den Berghe K.¹, Van Keer K.³, Van Landuyt W.¹, Van Thuyne G.¹ en Verbeylen G.⁵

¹ Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel; e-mail: glenn.vermeersch@inbo.be

² Provincie Antwerpen – Departement Leefmilieu, dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid

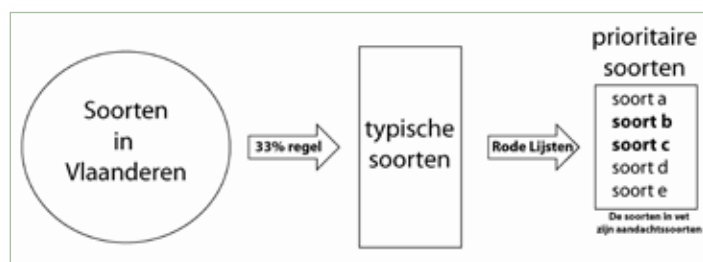
³ Arabel, Belgische Arachnologische Vereniging

⁴ Hyla, amfibieën en reptielenwerkgroep van Natuurpunt

⁵ Natuurpunt vzw

Samenvatting

In 2001 werd naar aanleiding van de opmaak van het Provinciaal Natuurontwikkelingsplan (PNOP) door het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) een eerste studie gemaakt om op basis hiervan het concept 'typische', 'prioritaire' en provinciale 'aandachts'-soorten in te voeren (Bauwens D. et al, 2001) (figuur 1).

Figuur 1: Concept 'typische', 'prioritaire' en 'aandachts'-soorten

Eind 2008 sloegen het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) en de provincie Antwerpen de handen in elkaar en werd aan het INBO gevraagd die studie te actualiseren. Op basis van zo actueel mogelijke verspreidingsgegevens van verschillende soortengroepen (hogere planten, sprinkhanen, libellen, dagvlinders, spinnen, vissen, zoogdieren, amfibieën, reptielen en broedvogels) wil de provincie d.m.v. wetenschappelijke criteria komen tot prioritaire soorten voor het provinciaal natuurbeleid. Dit gebeurde in samenwerking met Natuurpunt Studie, Arabel, Saltabel en de Vlaamse libellenwerkgroep. Voor alle taxonomische groepen werd dezelfde methodiek gevolgd (Bauwens et al, 2001). De groep van de paddenstoelen werd door Natuurpunt Studie zelf onder de loupe genomen en hiervoor werd een apart criterium gebruikt op basis van gegevens uit de databank 'FUNBEL' (zie het volgende artikel blz. 21).

Door de verschillende databankverantwoordelijken werden analyses uitgevoerd om per soortengroep een lijst van prioritaire soorten op te stellen. Indien minimaal 33% van het huidige, gekende verspreidingsareaal van een soort in Vlaanderen binnen de provincie Antwerpen gelegen is en indien dit percentage bovendien significant is of indien de betreffende soort voorkomt op een Vlaamse Rode Lijst wordt ze in eerste instantie meegenomen

in de analyse. De provincie wilde de groep soorten verder verfijnen tot aandachtssoorten. Er werd daarom door alle soortspecialisten een expertenbeoordeling geformuleerd op basis waarvan de lijsten verder werden afgeslankt en per soort duidelijk kon gesteld worden waarom ze binnen het Antwerpse natuur- en milieubeleid op de nodige aandacht moet kunnen rekenen. Soorten die enkel voorkomen in Europees beschermde gebieden of gebieden waar ze reeds op een andere manier kunnen genieten van een efficiënte bescherming, vielen zodoende alsnog af. Er werden uiteindelijk 148 soorten weerhouden. Een erg hoog aantal prioritaire soorten is gebonden aan beek- en riviervalleien. De inspanningen die de provincie daar reeds levert, krijgen hierdoor een extra stimulans.

Figuur 2: Zomerklokje
© Vilda, Rollin Verlinde

Inleiding

Biodiversiteit of soortenrijkdom is een verzamelnaam voor de verscheidenheid van alle levende wezens op aarde (dieren, planten, micro-organismen en zwammen). Veel soorten gaan sterk achteruit in Vlaanderen waardoor ook de soortendiversiteit stilaan afneemt. Eén van de belangrijkste oorzaken hiervan is het verlies van kwalitatief goede leefgebieden. Vooral soorten die heel specifieke leefgebieden verkiezen, dreigen te verdwijnen. Ook de mens draagt bij tot het verstoren van noodzakelijke hulpbronnen voor tal van organismen. Levensgemeenschappen worden hierdoor uit evenwicht gebracht en dat heeft niet enkel een rechtstreekse negatieve invloed op de overleving van heel wat organismen, ook de gezondheid van de mens ondervindt schadelijke gevolgen. Een belangrijk streefdoel voor de toekomst wordt het instandhouden van de huidige soortenrijkdom.

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

Activiteiten mbt natuurstudie in de provincie Antwerpen

Voor een meer geactualiseerd en volledig overzicht van de natuurstudie-activiteiten kan je terecht op twee (recent 'gebruiksvriendelijker' gemaakte) websites:

- Voor een up-to-date overzicht van alle mogelijke natuur- en milieueducatieve activiteiten in Vlaanderen kan je terecht op de website <http://nme.milieuinfo.be> waar alle info gecentraliseerd wordt bijgehouden. Iedere natuurvereniging kan zelf zijn activiteiten hier 'uploaden'
- Voor een up-to-date overzicht van de activiteiten van Natuurpunt kan je naar hun website <http://www.natuurpunt.be/nl/activiteitenoverzicht.aspx>

Wandelingen, inventarisaties en bijeenkomsten

Juli

Zaterdag 18 juli

Poelenwerkgroep i.s.m. Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' (Natuurpunt afdeling Dubbelloof)

Planteninventarisatie Snepkensvijver (uitstroomzone). Samenkomst om 9u00 aan Pastorie St.-Jozef Olen, Lichtaartseweg 200; daarna om 19u00 **determinatie** van de waterdierpjes. Meer info: Eric Stoffelen, tel. 011 21 56 50, e-mail: ericstoffelen@skynet.be of Jeannine Simonis, e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

FON

Plantenexcursie Antitankkanaal en omgeving Smoutakker.

Samenkomst om 9u15 aan het Fort van Stabroek. Meer info: Erik Molenaar, GSM 0474 82 04 71.

AMK-KVMV

Paddenstoelenexcursie in Lovenhoek te Vorselaar. Samenkomst om 9u45 aan de kerk van Pulderbos (E34, afrit 20, Zoersel).

Meer info: Wim Veraghtert, GSM 0496 97 87 79.

Woensdag 22 juli

Planten- & Zwammenwerkgroep Natuurpunt Schijnvallei

Avondwandeling in het natuurgebied 'Veer'. Samenkomst om 19u15 aan het einde Stokerijstraat te Wijnegem.

Meer info: e-mail: colybia@skynet.be

Vrijdag 24 juli

Planten- & Zwammenwerkgroep Natuurpunt Schijnvallei

Planteninventarisatie in Lovenhoek te Vorselaar in de voormiddag.

Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Pulderbos.

Meer info: tel. 03 636 35 08, e-mail: colybia@skynet.be

Zaterdag 25 juli

Poelenwerkgroep

Metingen en nemen van monsters. Samenkomst om 9u00 aan de pastorie St.-Jozef Olen, Lichtaartseweg 200. Daarna (13u00-17u00) **analyses watermonsters**. Meer info: Eric Stoffelen, tel. 011 21 56 50; e-mail: ericstoffelen@skynet.be

Zondag 26 juli

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Dagwandeling 'vlinders en libellen' in de Roost en Varendonk.

Samenkomst om 10u00 aan parking Rooststraat, Veerle.

Meer info: Vic Van Dyck of Kristina Thys, tel. 014 84 02 10.

Woensdag 29 juli

Plantenwerkgroep Klein-Brabant

Planteninventarisatie in Lippelo, Breutheide (F10=D4-23-24).

Samenkomst om 19u00 kruispunt provinciale weg – Breutheide.

Meer info: Ronny Segers, GSM 0477 55 66 38,

e-mail: r.segers@scarlet.be

AMENTI

AMENTI is een groep van natuurliefhebbers met een onstilbare honger naar kennis over de verschillende aspecten van de natuur. De nadruk ligt op het vergaren van kennis en ervaring, over de natuur in al zijn aspecten. Enkel de publieksactiviteiten worden in deze activiteitenkalender opgenomen. Meer info: www.amenti.be

AMK: Antwerpse Mycologische Kring

AMK is een afdeling van de Vlaamse vereniging, de Koninklijke Vlaamse Mycologische Vereniging (KVMV). De educatieve avonden van AMK gaan door op dinsdagavond in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger), Groenenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen. Van april tot november zijn er excursies. Voor meer informatie kan je terecht op de www.kamk.be. AMK-Cortinariuserwerkgroep: Indien u wil deelnemen, contacteer: André de Haan, tel. 03 666 91 34 of Jos Volders, tel. 014 54 91 44.

ANKONA themagroep 'mossen' (planten i.s.m. VWBL)

Vergadering telkens op de eerste woensdag van de maand (niet in juli / augustus) over de determinatie van mossen en korstmossen in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger), Groenenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen. Aanvang om 19u30 (tot 22u00). Iedereen is welkom. Zeker meebrengen: mossen om te determineren, prepareergerief, voorwerpen dekglasjes en flora.

Meer informatie: Dirk De Beer, tel. 03 240 55 60, e-mail: dirk.debeer@admin.provant.be of www.ankona.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

Vrijdag 31 juli

Planten- & Zwammenwerkgroep Natuurpunt Schijnvallei

Planteninventarisatie in Lovenhoek te Vorselaar in de voormiddag.

Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Pulderbos.

Meer info: tel. 03 636 35 08, e-mail: colybia@skynet.be

Augustus

Zaterdag 1 augustus

VMPA-afdeling Schilde

Natuurzomerwandeling in 's-Gravenwezel. Samenkomst om 14u30 in de Moerstraat aan de parking Kerkhof. Meer info: tel. 03 658 84 33.

VMPA-afdeling regio Kalmthout

Avondwandeling in de Kalmthoutse Heide. Samenkomst om 19u00 op parking-Zuid, Verbindingsstraat, Kalmthout. Meer info: Chris Vander Sypt, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be

Natuurpunt afdeling Oude Spoorweg

Landelijke vlinderdag, wandeling in de Babbelbeekse Beemden en omgeving. Samenkomst om 14u00 aan de ingang van het natuurgebied, Bremstraat te Duffel. Meer info: Dirk Costrop, tel. 015 31 93 75.

Zondag 2 augustus

VMPA-afdeling Schilde

Educatieve wandeling in de Bloemen- en insectentuin en Dodoens-tuin in Schildehof. Samenkomst om 15u00 aan het einde van de Bellevuedreef in Schilde. Meer info: tel. 03 384 03 16.

Vrijdag 7 augustus

Planten- & Zwammenwerkgroep Natuurpunt Schijnvallei

Planteninventarisatie in Lovenhoek te Vorselaar in de voormiddag.

Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Pulderbos.

Meer info: tel. 03 636 35 08, e-mail: colybia@skynet.be

Woensdag 12 augustus

Planten- & Zwammenwerkgroep Natuurpunt Schijnvallei

Plantendeterminatieavond. Samenkomst om 19u30 in VMPA-lokaal (Oranjerie, park van Schilde, De Pont 45).

Poelenwerkgroep

Bemonsteren Snepkensvijver (middendeel). Samenkomst om 14u00 aan Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200. Daarna (19u00) determinatie water-diertjes. Meer info: Eric Stoffelen, tel. 011 21 56 50; e-mail: ericstoffelen@skynet.be

Vrijdag 14 augustus

Planten- & Zwammenwerkgroep Natuurpunt Schijnvallei

Planteninventarisatie in Lovenhoek te Vorselaar in de voormiddag.

Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Pulderbos.

Meer info: tel. 03 636 35 08, e-mail: colybia@skynet.be

Zondag 16 augustus

VMPA-afdeling Schilde

Insectenwandeling in Schildehof. Samenkomst om 14u30 aan het einde van de Bellevuedreef in Schilde. Meer info: tel. 03 383 26 58.

KVMV

Paddenstoelenexcursie in Bellevuedreef en in Schildepark te Schilde. Samenkomst in de Bellevuedreef (nabij de herberg 'De Loteling') op de weg N12 Antwerpen-Turnhout of bus 41. Meer info: André de Haan, tel. 03 666 91 34.

Natuurpunt afdeling 'Grote Nete'

Heidewandeling Beerzelberg. Samenkomst om 14u00 aan Taverne Beerzelberg, Hallaardreef te Beerzel, e-mail: Chris Segart, tel. 015 22 01 06.

Vrijdag 21 augustus

Planten- & Zwammenwerkgroep Natuurpunt Schijnvallei

Planteninventarisatie in Lovenhoek te Vorselaar in de voormiddag.

Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Pulderbos.

Meer info: tel. 03 636 35 08, e-mail: colybia@skynet.be

Zaterdag 22 augustus

VMPA-afdeling regio Kalmthout

Wandeling in de Grenspark de Zoom - Kalmthoutse Heide. Samenkomst om 10u00 bij ingang Kortenhoef, Abdijlaan, 4635 Huybergen (Nederland). Meer info: Chris Vander Sypt, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be

Flo.Wer: Floristische Werkgroepen

Voor meer info zie www.plantenwerkgroep.be

FON: Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud

Voor planten- en vegetatieonderzoek kan je terecht bij Erik Molenaar, tel. 03 218 59 69 of de FON-O-FOON: GSM 0474 82 04 71, fon@natuurpunt.be. De kalender kan je raadplegen op <http://users.skynet.be/fon> of www.natuurpunt.be/fon. Een wandeling kan geannuleerd worden omwille van slecht weer. Voor de werkgroep 'mossen en lichenen' (Natuurpunt) kan je de verantwoordelijken contacteren: Juul Slembrouck, tel. 03 321 32 75 of Chris Janssens, GSM 0476 48 22 30.

JNM: Jeugdbond voor Natuur en Milieu

JNM is een vereniging voor en door jongeren tussen 8 en 25 jaar die zich interesseren in natuur en milieu. Provinciale coördinator is Eva Willems, GSM 0498 61 07 26, e-mail: willemseva@gmail.com. Meer info op www.jnm.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

Hyla

Herpetologische excursie (inventarisatie 'gladde slang') in Postel en Arendonk. Samenkomst om 9u00 aan afrit Arendonk van A21.

Meer info: Ward Machielsens, tel. 014 42 77 33,
e-mail: ward.machielsens@telenet.be

Natuur 2000

Vleermuizenexcursie in het Fort van Oelegem. Samenkomst om 21u00 aan de Goorstraat z/n, 2520 Oelegem. Niet vergeten: waterdicht schoeisel, zaklamp en een warme trui meebrengen! Meer info: tel. 03 231 26 04, e-mail: fortoelegem@hotmail.com.

Provinciaal Groendomein Rivierenhof i.s.m. Natuurpunt

Vleermuizenexcursie in het Rivierenhof. Samenkomst om 20u00 aan het kasteel Rivierenhof in Deurne. Meer info: tel. 03 360 52 18.

Zondag 23 augustus

VMPA-afdeling Antwerpen-centrum

Wandeling in Rivierenhof met als thema 'binnenkort is het herfst'. Samenkomst om 10u00 aan het Kasteel Rivierenhof te Deurne. Meer info: Tania Lamberechts, GSM 0477 96 04 62.

Vrijdag 28 augustus

Planten- & Zwammenwerkgroep Natuurpunt Schijnvallei

Planteninventarisatie in Lovenhoek te Vorselaar in de voormiddag. Samenkomst om 9u00 aan de kerk van Pulderbos. Meer info: tel. 03 636 35 08, e-mail: colybia@skynet.be

Zaterdag 29 augustus

Europese nacht van de vleermuis (zie artikel onder de rubriek 'Actualiteit' blz. 10).

FON

Plantenexcursie in Antwerpen Deurne – Kronenburg. Samenkomst om 9u15 aan kerk Heilige familie (Van Dornestraat 156, 2100 Deurne). Meer info: Erik Molenaar, GSM 0474 82 04 71.

Natuur 2000

In kader van de Europese nacht van de Vleermuis wordt een **Vleermuizenexcursie** georganiseerd in het Fort van Oelegem. Samenkomst om 21u00 aan de Goorstraat z/n, 2520 Oelegem. Niet vergeten: waterdicht schoeisel, zaklamp en een warme trui meebrengen! Meer info: tel. 03 231 26 04, e-mail: fortoelegem@hotmail.com.

Poelenwerkgroep i.s.m. Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' (Natuurpunt afdeling Dubbelloof)

Planteninventarisatie poel Kwarekken in Westerlo. Samenkomst om 9u00 aan Hoek Zoerleberg - Broekstraat. Meer info: Eric Stoffelen, tel. 011 21 56 50, e-mail: ericstoffelen@skynet.be of Jeannine Simonis, e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

Zondag 30 augustus

Mycoflora – Natuurpunt Dubbelloof

Paddenstoelenexcursie in het Prinsenspark te Retie. Samenkomst om 9u00 op de parking aan de ingang, Kastelsedijk. Meer info: Anja Wijns, tel. 014 75 02 15, GSM 0496 72 48 11.

September

Woensdag 2 september

ANKONA-themagroep mossen

Determinatieavond mossen en korstmossen. Samenkomst om 19u30 in de bioruimte van de Universiteit Antwerpen - Campus Groenenborgerlaan 171, 2020 Antwerpen. Meer info: Dirk De Beer, tel. 03 240 55 60, e-mail: dirk.debeer@admin.provant.be

Vrijdag 4 september

AMENTI

Avondexcursie Muizen (live trap) en Vleermuizen (batdetector) o.l.v. Joeri Cortens van Natuurpunt Educatie. Samenkomst om 19u30 in bezoekerscentrum 'Zoerselbos', Boshuisweg 2, 2980 Zoersel. Meer info: Michel Levens, GSM 0473 99 26 78 of Anja Wijns, GSM 0496 72 48 11.

KAVE: Koninklijke Antwerpse Vereniging voor Entomologie

De leden van de KAVE en belangstellenden komen elke zondagvoormiddag vanaf 10u00 bijeen op de locatie in de Steenstraat 75, 2180 Ekeren. In juli en augustus 2009 enkel bijeenkomst in het lokaal op de 2de en 4de zondag van de maand. Voor meer informatie: Victor Naveau, tel. 03 236 07 65.

KAGM: Koninklijk Antwerps Genootschap voor Micrografie

De werkavonden van het KAGM worden elke maandagavond vanaf 20u00 gehouden in de Bioruimte van de Universiteit Antwerpen (Campus Groenenborger), Groenenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen. Je kunt er leren werken met de microscoop en bij de micropreparaten die je zelf maakt, krijg je tekst en uitleg. Meer informatie en het programma vind je op www.microscopie.be of bij Herman Snoeck, tel. 03 237 99 52, e-mail: kagm@microscopie.be of herman.snoeck@antwerpen.be

KSGA: Koninklijk Sterrenkundig Genootschap van Antwerpen

Activiteiten en cursusdagen gaan steeds door op vrijdag om 20u30 in het Antverpiagegebouw, lokaal 3de verdieping, Sint-Antoniuslei 95-97 te Brasschaat. Info: tel. 03 664 28 93. Voorzitter Ferdinand Delatin, e-mail: ferre_delatin@hotmail.com

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

Zaterdag 5 september

Hyla

Herpetologische excursie (exoten-inventarisatie) in de omgeving van Antwerpen (Forten). Samenkomst om 9u30 aan de parking 2 van UA - Campus Drie Eiken, Wilrijk. Meer info: Steven De Saeger, e-mail: steven.de.saeger@inbo.be; GSM 0486 42 46 56.

Zondag 6 september

VMPA-afdeling regio Kalmthout

Wandeling in de Kalmthoutse Heide. Samenkomst om 14u00, infobord Korte Heuvelstraat, Kalmthout. Meer info: Chris Vander Sypt, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be

Bosgroep Kempische Heuvelrug i.s.m. ANKONA

Excursie met als thema 'Bosmieren, als beschermers van onze bossen' in Hoge Rielen, o.l.v. Reginald Verhofstede. Samenkomst om 14u00 aan de parking, Molenstraat 62, Lichtaart. Zie artikel onder 'ANKONA-nieuws'. Meer info: e-mail: reginald.verhofstede@gmail.com

VMPA-afdeling Schilde

Educatieve wandeling in de 'Bloemen- en insectentuin en Dodoens-tuin in Schildehof. Samenkomst om 15u00 aan het einde van de Bellevuedreef in Schilde. Meer info: tel. 03 384 03 16.

Natuurvereniging 'Den Bunt'

Natuurhistorische wandeling. Samenkomst om 9u00 aan de Watermolen in Retie. Meer info: Danny Van Der Veken, tel. 014 37 22 50.

Woensdag 9 september

Planten- & Zwammenwerkgroep Natuurpunt Schijnavallei

Plantendeterminatieavond. Samenkomst om 19u30 in VMPA-lokaal (Oranjerie, park van Schilde, De Pont 45).

Poelenwerkgroep

Bemonsteren Snekensvijver deel 1(kwelzone en uitstroom). Samenkomst om 14u00 aan Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200. Daarna (19u00) determinatie waterdiertjes. Meer info: Eric Stoffelen, tel. 011 21 56 50; e-mail: ericstoffelen@skynet.be

Donderdag 10 september

AMK-KVMV i.s.m. ANKONA

Paddenstoeleninventarisatie in het provinciaal domein Pulhof te Wijnegem. Samenkomst om 9u45 op de parking van het Marktplaats van Wijnegem. Meer info: Lieve Deceuninck, GSM 0475 26 81 67, e-mail: lieve.deceuninck@skynet.be

Zaterdag 12 september

AMK-KVMV

Paddenstoelenexcursie in 'Olens gebroekt'. Samenkomst om 9u45 aan de kerk van St.-Jozef Olen (aan de fabrieksite van Umicore). Meer info: Jos Volders, tel. 014 54 91 44.

Zondag 13 september

ANKONA-themagroep mossen

Mossenexcursie in de 'Bonte Klepper' te Rijkevorsel. Samenkomst om 10u00 aan de kerk van Oostmalle. Iedereen is welkom. Hou er rekening mee dat excursies kunnen afgelast of verplaatst worden, dus best even aanmelden! Meer info: Dirk De Beer, tel. 03 240 55 60, e-mail: dirk.debeer@admin.provant.be

Dinsdag 15 september

Gemeente Laakdal i.s.m. Natuurpunt Educatie

Infoavond over Biodiversiteit o.l.v. Wim Veraghtert. Samenkomst om 20u00 in gemeentehuis van Laakdal, Kerkstraat 21. Meer info: Dirk Camps, tel. 013 35 90 18, e-mail: dirk.camps@laakdal.be

Donderdag 17 september

Natuurvereniging 'Den Bunt'

Wandeling in het Turnhouts vennengebied. Samenkomst om 12u30 op de parking van Delhaize, Parklaan of om 13u00 op de parking van café Zwart Water, Steenweg op Baarle-Hertog, 40 Turnhout. Meer info: Bob Doeverspeck, tel. 014 43 02 17.

Zaterdag 19 september

Natuur 2000

Vleermuizenexcursie, rondleiding in Fort van Oelegem. Samenkomst om 20u00 aan de Goorstraat z/n, 2520 Oelegem. Niet vergeten waterdicht schoeisel, zaklamp en een warme trui meebrengen! Meer info: tel. 03 231 26 04, e-mail: fortoelegem@hotmail.com.

MKA: Mineralogische Kring Antwerpen

Informatie omtrent MKA-activiteiten is te verkrijgen via Hugo Bender, secretariaat@minerant.org, tel. 03 440 89 87 of www.minerant.org. Vergaderingen en voordrachten hebben plaats in het Elzenhof, Kerkplein te Edegem om 19u30, 2de vrijdag van de maand (van september tot april) en laatste vrijdag van de maand mei; de werkgroep Edelsteenkunde komt samen om 9u30 de daaropvolgende zaterdag en in De Drie Rozen in 's Gravenwezel om 20u00, 1ste vrijdag van de maand (van september tot april).

Natuur 2000 - werkgroep Fort Oelegem

Meer info: Joeri Orts, tel. 03 23 126 04, www.natuur2000.be

Natuurgidsen regio Kalmthout

Chris Vander Sypt, p/a Kapellensteenweg 20, 2920 Kalmthout, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be. Natuurwandelingen op maat in de Kalmthoutse Heide kan onder leiding van een natuurgids. Plaats, datum en vertrekur bepaal je zelf. Reservatie minstens 10 dagen vooraf. Wandelingen duren ongeveer 2 à 3 uur, tenzij anders overeengekomen. Maximum 25 personen per groep.

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

Provinciaal Groendomein Kesselse Heide i.s.m. Natuurpunt afdeling De Wielewaal

Infomoment schapengraasbeheer op Kesselse Heide. Samenkomst om 14u00 aan onthaalgebouw Doefopdei, Vaerestraat 4, 2560 Nijlen. Meer info: tel. 03 360 52 18, website www.kesselseheide.be,

Zondag 20 september

Stad Antwerpen

Voordracht (van één uur) over 'De egel, thuis in Antwerpen' van Helga D'Havé in Kasteel Rivierenhof (Oostvleugel) in Deurne. Samenkomst om 13u30 en om 15u30. Vooraf inschrijven verplicht via e-mail: leen.aertsen@stad.antwerpen.be of tel. 03 217 08 11

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Boswandeling met als thema 'Bosbehoud is zeer belangrijk, ook in de Langdonken!' Samenkomst om 14u00 in schuur Donkstraat te Ramsel. Meer info: Benny Van Dyck, tel. 013 78 36 09.

VMPA-afdeling regio Kalmthout

Wandeling in Strijboshof. Samenkomst om 14u00, Achterbroeksesteenweg 69, Kalmthout. Meer info: Chris Vander Sypt, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be

VMPA-afdeling Antwerpen-centrum

Wandeling in Rivierenhof met als thema 'Herfst in al zijn facetten'. Samenkomst om 10u00 aan het Kasteel Rivierenhof te Deurne. Meer info: Margriet Empereur, GSM 0477 96 04 62.

Zaterdag 26 september

Natuur 2000

Vleermuizenexcursie, rondleiding in Fort van Oelegem. Samenkomst om 20u00 aan de Goorstraat z/n, 2520 Oelegem. Niet vergeten waterdicht schoeisel, zaklamp en een warme trui meebrengen! Meer info: tel. 03 231 26 04, e-mail: fortoelegem@hotmail.com.

CVN i.s.m. Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Steden-schoon vzw (KVNS)

'Samen op stap in Klein-Brabant: duurzame ontwikkeling in een landschapsexcursie' o.l.v. prof. Cyriel Verbruggen. Samenkomst om 14u00 aan het Restaurant 't Sas, Sas 2880 Bornem (aan de brug van Temse). Meer info: Ellen Vandenplas, e-mail: ellen.vandenplas@c-v-n.be of tel. 03 226 02 91; Inschrijven vooraf: www.c-v-n.be

Zondag 27 september

AMK - KVMV

Paddenstoelenexcursie in 't Steen en De Hutten in Meerhout. Samenkomst om 9u45 aan de kerk van Meerhout-Zittaart. Meer info: Eddy Lavreys, GSM 0486 94 28 14.

Natuurpunt afdeling Oude Spoorweg

Natuurhappening 'natuur in al zijn facetten' in Mosterdpot-Goorbos-beekvallei. Vanaf 13u30 aan 't Mosterdpotje, Mechelsebaan 218, Duffel. Meer info: Lutgarde Van Driessche, tel. 015 32 01 66, GSM 0485 55 97 13.

Maandag 28 september

Plantenwerkgroep Thalictrum

Evaluatie van de planteninventarisaties van 2009. Samenkomst om 20u00 in de pastorij van Olen, Lichtaartseweg 200. Meer info: Louis Schellens, tel. 014 54 90 16.

Woensdag 30 september

Poelenwerkgroep

Bemonsteren van poel Kwarekken (Herselt). Samenkomst om 14u00 aan Hoek Zoerleberg – Broekstraat, daarna (19u00) determinatie waterdijtjes in Pastorie St-Jozef Olen, Lichtaartseweg 200. Meer info: Eric Stoffelen, tel. 011 21 56 50, e-mail: ericstoffelen@skynet.be

Oktober

Vrijdag 2 oktober

VVE

Demonstratie prepareren genitalia van Lipidoptera. Samenkomst om 20u00 in de Bioruimte, UA-Campus Groenenborg, Groenenborgerlaan 171, 2020 Antwerpen.

Natuurpunt afdeling Dubbelloof (Westerlo)

Voor algemene informatie kan je terecht bij Danny Mattheeussen, tel. 014234525, www.dubbelloof.be
Voor de werkgroep Mycoflora kan je terecht bij Anja Wijns, tel. 015 25 21 06. Determinatiewandelingen hebben zondagvoormiddag plaats tussen 9u00 en 12u00.

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Meer info: Lon Lommaert, tel. 014 54 17 38, www.natuurpunt.be/grotenete

Natuurpunt afdeling Antwerpen Noord

Meer info: tel: 03 541 58 25.

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

Zondag 4 oktober

VMPA-afdeling regio Kalmthout

Wandeling in de Kalmthoutse Heide. Samenkomst om 10u00, infobord Korte Heuvelstraat, Kalmthout. Meer info: Chris Vander Sypt, tel. 03 666 48 03, e-mail: crhisvandersypt@skynet.be

VMPA-afdeling Pentadactyla

Wandeling in Brede Zeyp met als thema 'het bos in de herfst'. Samenkomst om 14u00 Hoek met café Kruisbaan, Koningshooikt. Meer info: Danny Dewelde, tel. 015 31 50 93 of GSM 0476 27 72 42, e-mail: vmpa.pentadactyla@gmail.com

Natuurvereniging 'Den Bunt'

Herfstwandeling in de Ravelse bossen. Samenkomst om 14u00 in het bezoekerscentrum boshuis, Jachtweg 27, Ravels. Meer info: Brigitte Van Dongen, 014 37 29 26.

Natuur- en Milieuvereniging De Gagel

Herfstwandeling in de Most te Balen. Samenkomst om 14u00 op de parking aan Pelterweg. Meer info: Ilse, GSM 0498 04 17 64.

Woensdag 7 oktober

ANKONA-themagroep mossen

Determinatieavond mossen en korstmossen. Samenkomst om 19u30 in de bioruimte van de Universiteit Antwerpen - Campus Groenenborgerlaan 171, 2020 Antwerpen. Meer info: Dirk De Beer, tel. 03 240 55 60, e-mail: dirk.debeer@admin.provant.be

Zaterdag 10 oktober

FON

Plantenexcursie in Mechelen, Coloma en Mechelsveld (industrie en spoorlijn). Samenkomst om 9u15 aan ingang Technopolis. Meer info: Erik Molenaar, GSM 0474 82 04 71.

Zondag 11 oktober

Start **week van het bos** (www.weekvanhetbos.be) met als thema 'Zaad met pit!' (VBV i.s.m. ANB)

VMPA-afdeling regio Kalmthout

Wandeling in Ravenhof. Samenkomst om 14u00 aan kasteel Ravenhof, Oud broek 4, Stabroek. Meer info: Chris Vander Sypt, tel. 03 666 48 03, e-mail: chrisvandersypt@skynet.be

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Vogeltrektelling. Samenkomst om 8u00 aan einde Heiveldenstraat, Zoerle Parwijs. Meer info: Jos Van Kerckhoven, tel. 014 26 64 62.

VMPA-afdeling Schilde

Paddenstoelen- en mossenexcursie in Schildehof. Samenkomst om 10u00 aan het einde van de Belvédredreef in Schilde. Meer info: tel. 03 383 26 58.

VMPA-afdeling Schilde

Paddenstoelenexcursie in Dryhoeksbos. Samenkomst om 14u00 aan de kleine Schans, Schanslaan in Schilde. Meer info: tel. 03 322 80 48.

VMPA-afdeling Antwerpen-Centrum

Herfstwandeling in het Fort II van Wommelgem. Samenkomst om 14u00 aan de parking van Taverne Byblos. Meer info: Walter Wessels, tel. 03 353 63 17.

Natuurpunt afdeling Grote Nete

Herfstwandeling in het Schaapwees. Samenkomst om 14u00 aan Netebrug Snepkens (baan Zoerle Parwijs-Herselt). Meer info: Walter Michiels, tel. 014 26 43 37.

Woensdag 14 oktober

Poelenwerkgroep

Bemonsteren Snepkensvijver deel 2 (middendeel). Samenkomst om 14u00 aan Pastorie St. Jozef Olen, Lichtaartseweg 200 daarna (19u00) **determinatie waterdierjes.** Meer info: Eric Stoffelen, tel. 011 21 56 50; e-mail: ericstoffelen@skynet.be

Donderdag 15 oktober 2009

Natuurvereniging 'Den Bunt'

Wandeling door het Moer in Merksplas. Samenkomst om 12u30 aan de parking Aldi, nieuwe kaai, Turnhout. Meer info: Bob Doeveenspeck, tel. 014 43 02 17.

PPL - Palaeo Publishing & Library vzw

Determinatieavond fossielenonderzoek. Samenkomst om 20u00 in sporthal 'Den Drab', Drabstraat 47, 2640 Mortsel. Meer info: Kristiaan Hoedemakers, e-mail: palaeontos@skynet.be, GSM 0485 30 16 31.

Natuurpunt afdeling Mechels Rivierengebied

Voor informatie of om een activiteitenkalender aan te vragen kan je terecht in het bezoekerscentrum, Muizenhoekstraat 7 in Muizen-Mechelen elke donderdag en zondag van 13u30 tot 17u30. Tijdens de schoolvakanties ook op zaterdag-namiddag, tel. 015 43 61 09 of www.natuurpunt.be/mechelsrivierengebied

Natuurpunt afdeling Noorderkempen

Meer info: www.noorderkempen.be

Natuurpunt afdeling Oude Spoorweg (Kontich-Duffel)

Voor algemene info kan je terecht bij: Lutgarde Van Driessche of Dirk Costrop (e-mail: lutgarde.van.driessche@telenet.be of dirk.costrop@telenet.be); www.natuurpunt.be/oudespoorweg

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

Zaterdag en Zondag 17 - 18 oktober

Zoogdierenwerkgroep van Natuurpunt

Zoogdierentelweekend. 'Zie Zo Zoogdier'

Meer info: zie artikel bij rubriek 'actueel'; website www.ziezozoogdier.be

Zaterdag 17 oktober

Vlaamse Werkgroep Bryologie en Lichenologie (VWBL)

Mossenwandeling in het Vrieselhof te Oelegem. Afspraak om 9u30 aan de kerk van Oelegem. Iedereen is welkom. Hou er rekening mee dat excursies kunnen afgelast of verplaatst worden, dus best even aanmelden! Meer info: Dirk De Beer, tel. 03 240 55 60,

e-mail: dirk.debeer@admin.provant.be

Zondag 18 oktober

VMPA-afdeling Antwerpen-Centrum

Paddenstoelen en sprookjes in 'Hof van Leysen'. Samenkomst om 10u00 aan speelplein. Meer info: GSM 0476 94 06 82.

Regionaal Landschap en Voorkempen

Bosexkursie in Zoerselbos (zie artikel bij de rubriek 'Actualiteit').

Meer info: Dirk Vandenbussche, tel. 03 240 66 86,

e-mail: dirk.vandenbussche@admin.provant.be

Cursussen

A. Cursussen Natuurpunt Educatie

Cursus: Weetjes en Verhalen over Paddenstoelen (Laakdal, Mechelen, Hoboken en Geel)

Met 'Weetjes en verhalen over paddenstoelen' organiseert Natuurpunt Educatie een instapcursus rond het thema paddenstoelen. Het accent ligt helemaal niet op indeling en determinatie, maar op eetbaarheid en giftigheid, geneeskracht en sporen van paddenstoelen in onze en andere culturen. Deze invalshoek laat ook toe om de belangrijkste groepen paddenstoelen te leren herkennen.

Natuurpunt Grote Nete en Natuurpunt Educatie

Theorie: 2/9 en 9/9 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Sportcentrum Kwade Plas, Kwade Plas 1, Veerle (Laakdal)

Praktijk: 12/9 en 19/9 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 15 euro/leden en 20 euro/niet-leden

Inschrijven: Kris Dries, GSM 0495 47 64 29,

e-mail: kris.dries@pandora.be

Lesgever: Hans Vermeulen

Natuurpunt Mechels Rivierengebied en Natuurpunt Educatie

Theorie: 16/9 en 23/9 van 19u30 tot 22u30

Plaats: BC Mechels Rivierengebied, Muizenhoekstraat 7, Muizen (Mechelen)

Praktijk: 26/9 en 10/10 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 20 euro/leden en 40 euro/niet-leden

Inschrijven: BC Mechels Rivierengebied,

tel. 015 43 61 09, e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Lesgever: Wim Veraghtert

Natuurpunt Hobokense Polder en Natuurpunt Educatie

Theorie: 24/9 en 1/10 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Zaal Moretus, Berkenrodelei 34, Hoboken

Praktijk: 4/10 en 18/10 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 16 euro/leden en 20 euro/niet-leden (excl. syllabus)

Inschrijven: Ria Thys, tel. 03 289 73 66, e-mail: ria.thys@telenet.be

Lesgever: Wim Veraghtert

Natuurpunt afdeling Voorkempen

Meer info: Richard Vergaelen, tel. 014 72 51 42,
www.natuurpuntvoorkempen.net

Natuurpunt afdeling Zuidrand Antwerpen

Meer info: Herman Snoeck, tel. 03 237 99 52,
e-mail: herman.snoeck@antwerpen.be

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling De Wielewaal (Lier)

Voor informatie van de werkgroep kan je terecht bij de secretaris, Paul De Haes,
e-mail: haesjes@pandora.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

Natuurpunt Geel-Meerhout en Natuurpunt Educatie

Theorie: 10/9, 17/9, 12/11 en 19/11 van 19u30 tot 22u30

Plaats: SAIO-school, Billemontstraat 77, Geel

Praktijk: 19/9, 26/9, 10/10 en 17/10 van 9u00 tot 12u00

Prijs: 40 euro/leden en 50 euro/niet-leden (excl. syllabus)

Inschrijven: Jeannine Simonis, tel. 014 59 31 65,

e-mail: jeannine.simonis@telenet.be

Lesgever: Wim Veraghtert

Praktijkcursus Paddenstoelen voor Beginners (Kalmthout)

Natuurpunt Noorderkempen en Natuurpunt Educatie

Praktijk: 26/9, 24/10 en 21/11 van 9u00 tot 12u00

Plaats: Kalmthoutse Heide (parking), Putsesteenweg 129, Kalmthout, enkel afspraakplaats voor 1ste excursie. De andere afspraakplaatsen worden na inschrijving meegedeeld.

Prijs: 12 euro (excl. determinatiesleutel) op 000-0415380-26 t.n.v. NP Noorderkempen met vermelding "cursus paddenstoelen"

Inschrijven: Hedwig Lauriks, tel. 03 666 63 68, e-mail: helau@telenet.be

Lesgever: Hans Vermeulen

Cursus Dood Hout brengt Leven (Ekeren)

Natuurpunt Antwerpen Noord en Natuurpunt Educatie

Deze workshop wordt beslist geen namen noemen van allerlei paddenstoelen en andere organismen die zorgen voor de kringloop in het bos. Er wordt wel uitgebreid ingegaan op de indeling, de functie en de werkwijze van organismen, zowel micro-organismen als macro-organismen die een rol spelen bij het afbreken van organisch materiaal.

Theorie: 4/9 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Natuur.huis, Steenstraat 25, Ekeren

Praktijk: 5/9 en 12/9 van 13u30 tot 16u30

Prijs: 8 euro/leden en 28 euro/niet-leden, ter plaatse te betalen

Inschrijven: Natuurpunt Antwerpen Noord, tel. 03 541 58 25,

e-mail: antwerpennoord@natuurpunt.be

Lesgevers: eigen medewerkers

Cursus Leren Kijken naar Vogels (Tielen)

Natuurpunt Kasterlee en Natuurpunt Educatie

In de eerste les krijgen we een algemene inleiding op vogels: de functie van het verenkleed, de verschillende snavelvormen, de werking van hun zintuigen, de levenscyclus, biotoopkeuze...

In de tweede theorieles gaan we eerst uitgebreid in op hulpmiddelen zoals verrekijkers, veldgidsen, CD-ROMs... Dan beginnen we met het belangrijkste onderdeel: vogels leren herkennen. Het gaat ons in deze cursus dus eerder om het aanleren van een attitude, een manier van kijken naar vogels.

Tot slot komen kort ook de zang van vogels en het aantrekken van vogels in de tuin aan bod.

Theorie: 8/10, 15/10 en 22/10 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Ontmoetingscentrum, Kasteeldreef 34, Tielen

Praktijk: 31/10 en 29/11 van 9u00 tot 12u00

Prijs: 20 euro/leden, 30 euro/niet-leden en 15 euro/-18 jarigen op

779-5925887-94 t.n.v. NP Kasterlee met vermelding "cursus vogels"

Inschrijven: Vera Cauberg, GSM 0474 43 77 34,

e-mail: vera.cauberg@telenet.be

Lesgever: Koen Leysen

Cursus Waad- en Steltlopers (Wilrijk)

Natuurpunt Zuidrand Antwerpen en Natuurpunt Educatie

Theorie: 25/8, 1/9 en 8/9 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Lokaal De IJsvogel, Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk

Praktijk: 12/9 (hele dag)

Prijs: 16 euro/leden en 20 euro/niet-leden (excl. syllabus) op 979-9767547-40 t.n.v. NP Zuidrand Antwerpen met vermelding "cursus waad- en steltlopers" + naam, telefoonnummer en ev. mailadres

Inschrijven: Catherine Vandercruyssen, tel. 03 288 81 07,

e-mail: cvdx@pandora.be

Lesgever: Koen Leysen

Natuurpunt plantenwerkgroep 'Thalictrum' van Natuurpunt afdeling Dubbelloof

Thalictrum is de plantenwerkgroep van Dubbelloof, Louis Schellens, tel. 014 54 90 16.

Natuurpunt plantenwerkgroep van afdeling Klein-Brabant

Voor informatie van de werkgroep kan je terecht bij Ronny Segers, GSM 0477 55 66 38, e-mail: r.segers@scarlet.be

Natuurpunt planten- en zwammenwerkgroep van afdeling Schijnvallei

Meer info: Staf Brusselseers, tel. 03 636 35 08, e-mail: colybia@skynet.be
Secretariaat : Kerkelei 10, 2970 Schilde, tel: 03 354 55 06, <http://www.schijnvallei.be/>

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

Cursus Dagroofvogels (Westerlo)

Natuurpunt Dubbelloof en Natuurpunt Educatie

Theorie: 4/11, 18/11, 25/11 en 2/12 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Gemeenschapslokaal, Kerkplein 1, Tongerlo (Westerlo)

Praktijk: 6/12 van 9u00 tot 12u00

Prijs: 12 euro/leden en 15 euro/niet-leden

Inschrijven: Marc Niclot, tel. 014 54 05 74,

e-mail: marc.niclot@telenet.be

Lesgevers: Koen Leysen en eigen gidsen

Cursus Tuinvogels (Westmalle, Zoersel)

Natuurpunt Voorkempen en Natuurpunt Educatie

Theorie: 20/11 van 19u30 tot 22u30

Plaats: CC van Westmalle, Sint-Jozeflei 26

Praktijk: 13/12 van 9u00 tot 12u00

Prijs: 8 euro/leden en 12 euro/niet-leden op 068-2299025-55 t.n.v. NP

Voorkempen met vermelding "cursus tuinvogels Malle" +
aantal personen

Inschrijven: Frank Reusens, 03/384 01 83, frankreusens@yahoo.co.uk

Lesgever: Koen Leysen

Natuurpunt Voorkempen en Natuurpunt Educatie

Theorie: 27/11 van 19u30 tot 22u30

Plaats: CC Zonneputteke, Zonneputteke 1B, Zoersel

Praktijk: 20/12 van 9u00 tot 12u00

Prijs: 8 euro/leden en 12 euro/niet-leden op 068-2451321-61 t.n.v. NP

Voorkempen kern Zoersel met vermelding "cursus tuinvogels Zoersel" +
aantal personen

Inschrijven: Frank Reusens, 03/384 01 83, frankreusens@yahoo.co.uk

Lesgever: Koen Leysen

Cursus Sprinkhanen en Co (Mechen en Heist-op-den-Berg)

Tijdens de les sprinkhanen & co kom je meer te weten over het wel en
wee van de sprinkhanen, krekels, kakkerlakken en oorwormen in Vlaan-
deren. Bij het determineren focussen we op de soorten die in onze regio
voorkomen, zodat we tijdens de praktijklessen deze kennis aan de prak-
tijk kunnen toetsen.

Natuurpunt Mechels Rivierengebied en Natuurpunt Educatie

Theorie: 6/8 en 13/8 van 19u30 tot 22u30

Plaats: BC Mechels Rivierengebied, Muizenhoek 7, Muizen (Mechelen)

Praktijk: 16/8 en 23/8 van 10u00 tot 13u00

Prijs: 20 euro/leden en 40 euro/niet-leden

Inschrijven: BC Mechels Rivierengebied, tel. 015 43 61 09,

e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

Lesgever: Nobby Thys

Natuurpunt Grote Nete en Natuurpunt Educatie

Theorie: 11/9 en 18/9 van 20u00 tot 23u00

Plaats: Natuurpuntlokaal, Leopoldlei 81, Hallaar (Heist-op-den-Berg)

Praktijk: 20/9 en 27/9 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 15 euro/leden en 20 euro/niet-leden

Inschrijven: Chris Segaert, tel. 015 22 01 06,

e-mail: ww@heist-op-den-berg.be

Lesgever: Nobby Thys

Insectendeterminatie-avonden (Turnhout)

Natuurpunt Educatie

De insectendeterminatie-avonden zijn bedoeld om kennis te maken met
het determineren van insecten die in het veld niet of zeer moeilijk te
determineren zijn. Voor verscheidene insectenfamilies zijn (vrijwillige en
professionele) begeleiders aanwezig. Je kennis wordt bijgeschaafd om
als gids nog beter aan de slag te kunnen.

Theorie+praktijk: 10/7, 13/8, 11/9, 8/10, 13/11 en 10/12 van 19u00 tot
22u00

Plaats: secretariaat Natuurpunt Educatie, Graatakker 11, Turnhout

Prijs: Gratis

Inschrijven: niet nodig, mogelijk om losse avonden te volgen

Info en lesgever: Nobby Thys, tel. 014 47 29 55,

e-mail: nobby.thys@natuurpunt.be

Natuur- en Milieuvereniging 'De Gagel'

De Gagel is een Natuur- en Milieuvereniging voor
de regio Mol/Balen, opgericht in 1984. Iedereen
die kennis wil opdoen over de natuur en z'n leef-
omgeving, of die graag, als gids, de natuur intrekt
met een groepje mensen, is welkom.

e-mail: degagel@hotmail.com,

www.bloggen.be/degagel, tel. 014 31 78 16.

Natuurvereniging 'den Bunt' vzw

Wij organiseren natuurwandelingen, daguitstap-
pen ... en richten zelf cursussen in. Wij houden
het bezoekerscentrum Boshuis open elke zon-
dagnamiddag. Contactadres: Koningin Astridlaan
69, bus1, 2300 Turnhout,

e-mail: ritadehouwer@skynet.be

Poelenwerkgroep van Natuurpunt

De poelenwerkgroep of ook werkgroep 'Waterle-
ven' van Natuurpunt genoemd, wil de diversiteit
in en om poelen bestuderen. Het werkingsgebied
is de regio Kleine en Grote Nete tussen Herentals,
Geel en Lier. De poelenwerkgroep is actief op het
gebied van natuurstudie, -educatie en natuur-
behoud en heeft onderdak bij Natuurpunt Nete
en Aa te Olen. Meer info: Eric Stoffelen, e-mail:
ericstoffelen@skynet.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

Cursus Vleermuizen (Terhagen, Brasschaat)

Natuurpunt Rupelstreek kern Boom-Rumst en Natuurpunt Educatie

Theorie: 4/8 van 19u30 tot 22u30

Plaats: vergaderzaal van sporthal Uitgedekt Schoor, Europalaan 3, Terhagen

Praktijk: 17/8 vanaf 20u30, 27/8 vanaf 19u45 en 19/9 vanaf 9u30

Prijs: 14 euro/leden, 20 euro/niet-leden en 10 euro/-16 jarigen op 001-3845875-95 t.n.v. NP Rupelstreek kern Boom-Rumst met vermelding "cursus vleermuizen" + telefoonnummer en e-mailadres

Inschrijven: Sven Lambrecht, GSM 0499 23 98 00,

e-mail: svenlambrecht@gmail.com

Lesgevers: Joeri Cortens, Dirk Costrop, Erik De Keersmaecker en Herwig Mees

Natuurpunt Antwerpen Noord kern Brasschaat

Theorie: 12/8 van 20u00 tot 23u00

Plaats: d' Oude Pastorie, Miksebaan 3, Brasschaat

Praktijk: 23/8 van 21u00 tot 24u00

Prijs: 10 euro/leden, 30 euro/niet-leden en gratis/actieve medewerkers aan de Nacht van de Vleermuis, ter plaatse te betalen

Inschrijven: Natuurpunt Antwerpen Noord, tel. 03 541 58 25,

e-mail: antwerpennoord@natuurpunt.be

Lesgever: Wout Willems

Cursus Spoorzoeken (Aartselaar)

Natuurpunt Aartselaar en Natuurpunt Educatie

Theorie: 16/10 en 23/10 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Parochiaal Centrum Wolffaertshof, Zaal Laïs, B. Van Ertbornstraat 7, Aartselaar

Praktijk: 17/10 van 9u00 tot 12u00

Prijs: 12 euro/leden en 15 euro/niet-leden (incl. syllabus)

Inschrijven: Ria Thys, tel. 03 289 73 66, e-mail: ria.thys@telenet.be

Lesgever: Joeri Cortens

Cursus Relatie tussen Planten, Insecten en Andere Kriebelbeestjes (Ekeren)

Natuurpunt Antwerpen Noord en Natuurpunt Educatie

Theorie: 27/7 van 9u30 tot 12u00

Plaats: Natuur.huis, Steenstraat 25, Ekeren

Praktijk: 27/7, 28/7, 29/7 en 30/7 van 9u30 tot 12u00 en 13u00 tot 15u30

Prijs: 10 euro/leden en 30 euro/niet-leden, ter plaatse te betalen

Inschrijven: Natuurpunt Antwerpen Noord, tel. 03 541 58 25,

e-mail: antwerpennoord@natuurpunt.be

Instapcursus Natuurbeheer (Wilrijk, Wechelderzande)

Overheden en verenigingen als Natuurpunt beheren in Vlaanderen vele duizenden hectaren en hiervoor zijn niet enkel helpende handen, maar ook voldoende kennis nodig. In deze instapcursus maak je op een eenvoudige manier kennis met het hoe en waarom van natuurbeheer, de keuzes, de verschillende biotopen, de machines en de grazers, maar we staan ook stil bij de opmaak van een beheersplan en de openstelling van reservaten.

De 6 theorielessen worden afgewisseld met 3 excursies.

Natuurpunt Zuidrand Antwerpen en Natuurpunt Educatie

Theorie: 21/9, 28/9, 5/10, 12/10, 19/10 en 26/10 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Lokaal De IJsvogel, Fort VII, Legerstraat 40, Wilrijk

Praktijk: 10/10 en 31/10 van 9u00 tot 12u00 en 17/10 van 14u00 tot 17u00

Prijs: 30 euro/leden en 50 euro/niet-leden (excl. syllabus) op

979-9767547-40 t.n.v. NP Zuidrand Antwerpen met vermelding

"instapcursus natuurbeheer" + naam, telefoonnummer en ev. mailadres

Inschrijven: Catherine Vandercruyssen, tel. 03 288 81 07,

e-mail: cvdx@pandora.be

Lesgever: Joeri Cortens

PPL - Palaeo Publishing and Library vzw

De vereniging heeft als doel de studie van de paleontologie te bevorderen. Daartoe worden maandelijks lezingen en determinatieavonden ingericht in zaal 'Den Drab', Drabstraat 47, 2640 Mortsel, om 20u00. PPL bezit ook een belangrijk archief ivm paleontologie en geeft het tijdschrift 'Palaeontos' uit. Meer info: www.palaeontos.be; e-mail: palaeontos@skynet.be

VMPA vzw: Vereniging voor Milieueducatie Pro-vincie Antwerpen

De vereniging organiseert jaarlijks, in meer dan 100 wandelgebieden van de provincie Antwerpen, ruim 300 gratis wandelingen. De wandelkalender kan worden gedownload op www.vmpa.be. De wandelkalender kan ook gratis besteld worden door een aan zichzelf geadresseerde en voldoende gefrankeerde omslag te zenden naar het VMPA-secretariaat, Van Erstenstraat 33, 2100 Deurne met vermelding 'Wandelkalender 2009', GSM 0475 66 87 51, e-mail: info@vmpa.be

VMPA-afdeling Antwerpen Centrum

Meer info: www.vmpa.be

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

Natuurpunt Lille en Natuurpunt Educatie

Theorie: 19/11, 3/12, 10/12, 21/1, 25/2, 18/3, 25/3, 15/4 en 6/5/2010 van 19u30 tot 22u30

Plaats: Oude jongensschool, Vlimmersebaan 4, Wechelderzande

Praktijk: 10/1, 7/2, 7/3, 25/4 en 2/5/2010 van 9u00 tot 12u00

Prijs: 50 euro/leden en 70 euro/niet-leden op 953-0378376-45 t.n.v. NP Lille met vermelding "cursus natuurbeheer Lille"

Inschrijven: Jan Diels, tel. 014 55 39 71, e-mail: jan.diels@pandora.be

Lesgevers: Jan Dirkx, Werner Van Hove en plaatselijke conservators

B. CVN-cursussen

CVN-secretariaat (nieuw adres!): Appelmansstraat 12 bus 6 (zijstraat van de De Keyserlei), 2018 Antwerpen, tel. 03 226 02 91.

e-mail: bea.verreet@c-v-n.be; www.c-v-n.be

Cursus Natuur-in-zicht (Wilrijk)

I.s.m. Natuurpunt Zuidrand Antwerpen

Plaats: De IJsvogel, Legerstraat 40, 2610 Wilrijk

Activiteiten: 5 binnenlessen en 5 excursies

Woensdag 19u30-22u30 en zaterdag 9u-12u

Vanaf 2 september tot en met 3 oktober

Prijs: 60 euro op 404-3076041-29 t.n.v. CVN

Info: CVN, tel. 03 226 02 91, e-mail: info@c-v-n.be of Herman Snoeck,

tel. 03 237 99 52, e-mail: herman.snoeck@antwerpen.be

Cursus Natuurgids (Herentals, Mechelen, Antwerpen)

I.s.m. Natuurpunt Nete & Aa

Plaats: KA-KTA, De Velden, Augustijnenlaan 32, 2200 Herentals

Activiteiten: 30 activiteiten waarvan 15 excursies

Donderdag 19u30-22u30 en zaterdag 9u-12u

Vanaf donderdag 10 september 2009 tot en met zaterdag 29 mei 2010

Prijs: 220 euro op 404-3076041-29 t.n.v. CVN. Verlaagde inschrijvingsprijs voor (brug)gepensioneerden, werklozen, studenten, huisvrouwen en -mannen: 180 euro

Info: CVN, tel. 03 226 02 91, e-mail: info@c-v-n.be of Dirk Wouters,

tel. 014 70 40 98, e-mail: dirk.wouters1@telenet.be

I.s.m. Natuurpunt Mechels Rivierengebied

Plaats: Bezoekerscentrum Mechels Rivierengebied, Muizenhoekstraat 5, 2812 Muizen

Activiteiten: 30 activiteiten waarvan 15 excursies

Zaterdag 9u30-12u30

Vanaf zaterdag 19 september 2009 tot en met zaterdag 19 juni 2010

Prijs: 220 euro op 404-3076041-29 t.n.v. CVN. Verlaagde inschrijvingsprijs voor (brug)gepensioneerden, werklozen, studenten, huisvrouwen en -mannen: 180 euro

Info: CVN, tel. 03 226 02 91, e-mail: info@c-v-n.be of Ann Pinceel,

e-mail: bc.mechelsrivierengebied@natuurpunt.be

I.s.m. Zoo Antwerpen en VMPP Antwerpen Centrum

Plaats: Lokaal Educatieve Dienst, Zoo Antwerpen, Koningin Astridplein 26, 2018 Antwerpen

Activiteiten: 30 activiteiten waarvan 15 excursies

Woensdag 9u-12u (binnenlessen) en 9u30-12u30 (excursies)

Vanaf 7 oktober 2009 tot en met 23 juni 2010

Maximum 30 deelnemers

Prijs: 220 euro op 404-3076041-29 t.n.v. CVN. Verlaagde inschrijvingsprijs voor (brug)gepensioneerden, werklozen, studenten, huisvrouwen en -mannen: 180 euro

Info: CVN, tel. 03 226 02 91, e-mail: bea.verreet@c-v-n.be

Vervolgmodules met thema: Gidsen voor kinderen (Mechelen-Muizen en Retie)

Deze korte vervolgmodule richt zich tot natuurgidsen die bezig zijn met het gidsen van kinderen in de natuur, of die daarmee willen beginnen. Tijdens de binnenles leren we de natuur bekijken door kinderogen: wat vinden kinderen zelf boeiend aan de natuur? Tijdens de praktijkles gidsst elke deel-nemer zelf één zelf uitgewerkte stopplaats, hij/zij kiest zelf het thema en de doelgroep.

De cursus wordt begeleid door Stella Van Hofstraeten van het CVN.

Maximum 20 deelnemers

Prijs: 7 euro op 404-3076041-29 t.n.v. CVN.

Info: Stella Van Hofstraeten, tel. 03 226 02 91, e-mail: stella@c-v-n.be

VMPP-afdeling Schilde

Schildhof: Karl Hellemans, tel. 03 383 26 58;

Dodoenstuin en bloemen- en insectentuin: Walter

Mous, tel. 03 384 03 16; 's Gravenwezel: Frans

Van Bavel, tel. 03 658 84 33.

VMPP-afdeling Malle

Ronny van Soens, tel. 03 385 94 63.

VMPP-afdeling Pentadactyla (Duffel/Kontich)

Danny Dewelde, tel. 015 31 50 93,

e-mail: vmpp.pentadactyla@gmail.com

DE ACTIVITEITENKALENDER

juli - oktober 2009

I.s.m. Natuurpunt Mechels Rivierengebied

Plaats: Bezoekerscentrum Mechels Rivierengebied, Muizenhoekstraat 5, 2812 Muizen

- Binnenles: donderdag 3 september 19u30-22u30
- Buitenles: zaterdag 12 september 9u30-12u30

I.s.m. Provinciaal Groendomein Prinsenspark

Plaats: Provinciaal Groendomein Prinsenspark, Kastelsedijk 5, 2470 Retie

- Binnenles: woensdag 9 september 13u30-16u30
- Buitenles: woensdag 16 september 13u30-16u30

Tentoonstellingen

Tentoonstelling 'Over klimaatkanaries en hittestress' (tot 31 december 2009)

In het Natuurpunt Museum met stadstuin in Turnhout (Graatakker 1) kan je tot eind december 2009 naar "Over klimaatkanaries en hittestress". Deze tentoonstelling gaat over de effecten van de klimaatverandering op de natuur én wat wij eraan kunnen doen, dit alles in een frisse hedendaagse vormgeving. 'Over klimaatkanaries en hittestress' gaat over warme lentes, koele kikkers en tropische korstmossen in versnipperd Vlaanderen. Beelden van Dirk Barrez en Dieter Telemans geven een wereldse én menselijke kijk op de klimaatproblematiek. Maar we kunnen het tij keren als we met z'n allen willen. Het tweede deel van de tentoonstelling laat zien hoe ieder zijn steentje kan bijdragen. 'Over klimaatkanaries en hittestress' geeft voorbeelden van hoe het beter kan en stuurt je naar huis met heel wat tips voor grote en kleine klimaatdaden. Laat je inspireren!

Over klimaatkanaries en hittestress duwt je met de neus op de feiten, maar wil niet dat je bezwijkt onder het gewicht van de wereld. Wél dat je het probleem recht in de ogen kijkt en tot je laat doordringen, tot je zegt: Wauw! Hier wil ik voor gaan. Wees welkom!

Het museum is gratis te bezoeken van dinsdag tot zaterdag van 10 tot 17 uur. Rondleidingen met een gids zijn eveneens mogelijk. Reserveren is dan noodzakelijk.

Meer info: Natuurpunt Educatie, tel. 014 47 29 55,
e-mail: museum@natuurpunt.be, website: www.natuureducatie.be

Tentoonstelling 'Kiezelwieren, de glazen longen van onze planeet ontsluit' (tot 27 september in de Plantentuin van Meise)

Kiezelwieren of diatomeeën (zoals de wetenschappers ze noemen) zijn microscopisch kleine eencellige organismen. Deze microscopische algen leven zowel in zoet- als in zeewater.

De tentoonstelling 'Kiezelwieren, de glazen longen van onze planeet ontsluit' toont de pracht en de diversiteit van deze onbekende algen en gaat in op de talrijke toepassingen waarin kiezelwiertjes gebruikt worden: van klimaatstudies over het oplossen van moorden tot tandpasta en de koepel van de Aya Sofia in Istanboel.

Praktisch:

- De Plantentuin (Domein van Bouchout, Nieuwelaan 38, Meise) is alle dagen open van 9u30 tot 18u30 (kassa open tot 17u30);
- Toegangsprijs Plantentuin: 5 euro of 4 euro (60+, personen met beperkingen en studenten);
- Het ticket geeft toegang tot de tentoonstelling en alle collecties van de Plantentuin waaronder het Plantenpaleis (deels in renovatie);
- Tel. 02 260 09 70, www.plantentuinmeise.be of e-mail: info@br.fgov.be

VVE: Vlaamse Vereniging voor Entomologie

De VVE vergaderingen hebben plaats in de Bio-ruimte van de UA (Campus Groenenborger) Groenenborgerlaan 171 te 2020 Antwerpen, op de 1ste vrijdag van elke maand van 20u00 tot 22u00.

Contact: Guido De Prins, Markiezenhof 32, 2170 Antwerpen (Merksem), tel. 03 289 73 94 of 0485 56 87 81, e-mail: guido.deprins@telenet.be; www.phegea.org

VWBL: De Vlaamse Werkgroep Bryologie en Lichenologie

Deze werkgroep organiseert ongeveer eens per maand een mossenwandeling. Opgelet! Excursie wordt afgelast bij slechte weeromstandigheden en de data zijn daarom onder voorbehoud. Voor meer informatie over de wandelingen kan je terecht bij Dirk De Beer, tel. 03 240 55 60, e-mail: dirk.debeer@admin.provant.be Lichenenexcursies worden georganiseerd door Natuurpunt in samenwerking met de VWBL. Informatie over deze excursies kan je bekomen bij Dries Van den Broeck, GSM 0472 57 04 28 of e-mail: dries.vandenbroeck@telenet.be

QUEST: Vereniging voor amateurpaleontologen

Maandelijks bijeenkomsten (cel algemene fossielen) gaan door elke tweede vrijdagavond van de maand vanaf 19u00 in het lokaal 110, Fort 2 in Wommelgem. Meer info: www.paleo-quest.be

België ondertekende in 2001 de Europese verklaring 'Countdown 2010' om dit verlies aan soortenrijkdom te stoppen tegen het jaar 2010 (meer info op www.countdown2010.net). Ook de provincie Antwerpen ondertekende deze verklaring en draagt zo haar steentje bij door verschillende projecten te lanceren om de bevolking beter te informeren over het belang van biodiversiteit. In 2008 werd de campagne 'Biodiversiteit lokaal BEkeKEN' opgestart. Met die actie streeft de provincie Antwerpen ernaar om zoveel mogelijk steden en gemeenten het charter Countdown 2010 te laten ondertekenen op basis van een gemeenschappelijk doel namelijk het verhogen van de biodiversiteit in beekvalleien van de provincie. Dit doet elke deelnemende stad of gemeente door concrete terreinacties langs hun beken uit te voeren. Beekvalleien zijn van bijzonder belang doordat ze zeer soortenrijk zijn en tal van Rode Lijstsoorten herbergen (www.provant.be/meander).

Figuur 3: Moeraswespenorchis
© Rembrandt De Vlaeminck

Naast die vorm van gebiedsgericht beleid kunnen ook soorten gebruikt worden als basis voor behoud en beheer van gebieden (zie kaderstuk over het nieuwe soortenbesluit van 15 mei 2009 op blz. 20). Daarom heeft de provincie Antwerpen het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) gevraagd de provinciaal belangrijke soorten voor het natuurbeleid in Antwerpen te bepalen. Die 'prioritaire soorten' komen meer dan gemiddeld voor binnen de grenzen van de provincie

Figuur 4: Bont Dikkopje © Glenn Vermeersch

Antwerpen en zijn tegelijk gecategoriseerd op een nationale of internationale lijst die hun mate van bedreiging, kwetsbaarheid en/of zeldzaamheid aangeeft (Bauwens et al., 2001). Dit artikel vormt een beknopt overzicht van het uiteindelijke INBO-rapport dat recent aan de provincie is overhandigd (Beckers et al. 2009). In een vorig ANTennennummer (2008/1, jan-maart) werd door de provinciale soortencoördinator uitvoerig toegelicht hoe men tot een eerste lijst van 49 provinciale prioritaire soorten (PPS) kwam (zie ook www.provant.be/leefomgeving/natuur_en_bos/koe-pel_voor_natuurst/natuurstudieartikels/2008). Door de huidige INBO-studie neemt het aantal toe tot 148 soorten (excl. groep van de paddenstoelen)

Hoe prioritaire soorten bepalen?

We volgen de werkwijze beschreven door Bauwens et al. 2001 om de prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de provincie Antwerpen te bepalen. Een soort wordt aangeduid als prioritaire soort indien voldaan wordt aan voorwaarde 1 én voorwaarde 2.

Voorwaarde 1:

Gekend areaal ligt voor 33% of meer in Antwerpen.

EN/OF

Aantal bezette hokken verschilt significant van het verwachte aantal.

Voorwaarde 2:

De soort komt voor op Vlaamse of internationale Rode Lijsten en/of bijlagen van Europese richtlijnen.

De formules die in de procedure gebruikt worden zijn voor de volledigheid toegevoegd in de onderstaande kader blz. 16 (gebruikte methode in 3 stappen). De gebruikte procedure bestaat uit het tellen van het aantal kilometerhokken waarin een gegeven soort werd aangetroffen in de provincie Antwerpen én in gans Vlaanderen (stap 1).

Als het percentage van de bezette hokken in provincie Antwerpen hoog ligt zal een relatief groot aantal vindplaatsen van een bepaalde soort in provincie Antwerpen gelegen zijn. Dit percentage kan vergeleken worden met het percentage van het totaal aantal kilometerhokken gelegen in provincie Antwerpen (stap 2).

In een volgende stap beschouwen we een soort als zeer belangrijk voor Antwerpen indien minstens 1/3 van de door een soort bezette hokken in Vlaanderen, in de provincie Antwerpen (% SA = 33%) liggen.

Bijkomstig wordt het percentage van bezette hokken gelegen in provincie Antwerpen (= % SA) statistisch getoetst om te bepalen hoe belangrijk de soort voor de provincie is (stap 3). Als de waarschijnlijkheid kleiner is dan een gegeven drempelwaarde ($p < 0,05$) dan mag men stellen dat de betrokken soort in provincie Antwerpen significant meer hokken bezet dan in de rest van Vlaanderen.

De gebruikte methode (in 3 stappen)

(1) Berekenen percentage van de bezette hokken in provincie Antwerpen:

$$\% SA = SA \times 100 / SVL$$

Met:

% SA = percentage van hokken bezet door een gegeven soort gelegen in provincie Antwerpen

SA = aantal hokken in provincie Antwerpen bezet door een gegeven soort

SVL = aantal hokken in gans Vlaanderen bezet door een gegeven soort

(2) Berekenen percentage van totaal aantal kilometerhokken gelegen in provincie Antwerpen:

$$\% NA = NA \times 100 / NVL$$

Met:

% NA = percentage kilometerhokken gelegen in provincie Antwerpen

NA = aantal kilometerhokken gelegen in provincie Antwerpen

NVL = aantal kilometerhokken gelegen in gans Vlaanderen

(3) Statistisch toetsen hoe belangrijk de soort is voor provincie Antwerpen:

$$Chi2 = [(SA - EA)^2 / EA] + [(SR - ER)^2 / ER]$$

Met:

SA = aantal hokken in provincie Antwerpen bezet door gegeven soort

EA = verwacht aantal hokken in provincie Antwerpen bezet door een gegeven soort

$$EA = SVL \times \% NA$$

SR = aantal hokken in de rest van Vlaanderen bezet door gegeven soort

$$SR = SVL - SA$$

ER = verwacht aantal hokken in de rest van Vlaanderen bezet door gegeven soort

$$ER = SVL \times (100 - \% NA)$$

Een initiële analyse op basis van de genoemde voorwaarden levert een soortenlijst op. Die soortenlijst bevat soms enkele onnauwkeurigheden (onvolmaaktheden) zoals: onvoldoende informatie (bv. geen puntgegevens) om een soort te beoordelen, uitgestorven soorten, soorten die toch te algemeen blijken, bijkomende soorten die de provincie Antwerpen optimaal kan beschermen, verouderde Rode Lijsten...

De provincie Antwerpen wil, om haar middelen zo efficiënt mogelijk in te zetten, vooral die soorten in het beleid opnemen die momenteel voor een belangrijk deel buiten Vlaamse natuur-

reservaten en speciale Europese soortenbeschermingszones vallen (Natura 2000-gebieden). Ze wenste die soortenlijsten te verfijnen tot aandachtsoorten. Er werd daarom door alle soortspecialisten een expertenbeoordeling uitgevoerd op basis waarvan de soortenlijsten kunnen beschouwd worden als prioritaire soorten (PPS) en nog verder kan afgeslankt worden tot aandachtsoorten.

Figuur 5: Ijsvogel © Glenn Vermeersch

Prioritaire soorten in de provincie Antwerpen

Na de finale expertenbeoordeling per soortengroep werden 148 soorten weerhouden als prioritaire soorten voor het Antwerpse natuurbeleid. De soorten werden over de soortgroepen verdeeld zoals weergegeven in tabel 1.

Taxonomische groep	Aantal prioritaire soorten
Planten	82
Spinnen	17
Libellen	13
Dagvlinders	6
Sprinkhanen	6
Vissen	3
Reptielen	1
Amfibieën	1
Broedvogels	11
Zoogdieren	8

Tabel 1: Aantal weerhouden prioritaire soorten per taxonomische groep

Alle 148 soorten (tabel 2) worden in het eindrapport meer in detail besproken. Per soort wordt telkens de meest recente verspreidingskaart (van de provincie Antwerpen) getoond en wordt verder kort ingegaan op ecologie, trends, bedreigingen en behoud/beheer van de soort. De onderliggende verspreidingsdata en analyses samen met het eindrapport zijn recent aan de provincie overgemaakt. Op de verspreidingskaarten in het rapport werden telkens ook de (fusie)gemeentegrenzen weergegeven. Binnenkort zal het eindrapport ook te raadplegen zijn op de provinciale website (www.provant.be)

	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
	PLANTEN (82)	
1	<i>Apium repens</i> (Jacq.) Lag.	Kruipend moerasscherm
2	<i>Carex hostiana</i> DC.	Blonde zegge
3	<i>Carex pulicaris</i> L.	Vlozegge
4	<i>Baldellia ranunculoides</i> (L.) Parl.	Moerasweegbree
5	<i>Carex diandra</i> Schrank	Ronde zegge
6	<i>Carex dioica</i> L.	Tweehuizige zegge
7	<i>Cladium mariscus</i> (L.) Pohl	Galigaan
8	<i>Cochlearia officinalis</i> L.	Echt lepelblad
9	<i>Equisetum hyemale</i> L.	Schaafstro
10	<i>Eriophorum gracile</i> Koch ex Roth	Slank wollegras
11	<i>Eriophorum latifolium</i> Hoppe	Breed wollegras
12	<i>Juncus alpinoarticulatus</i> Chaix	Alpenrus
13	<i>Littorella uniflora</i> (L.) Aschers.	Oeverkruid
14	<i>Ludwigia palustris</i> (L.) S. Elliott	Waterlepelkje
15	<i>Luronium natans</i> (L.) Rafin.	Drijvende waterweegbree
16	<i>Lysimachia thyrsiflora</i> L.	Moeraswederik
17	<i>Monotropa hypopitys</i> L.	Stofzaad
18	<i>Myriophyllum alterniflorum</i> DC.	Teer vederkruid
19	<i>Myriophyllum verticillatum</i> L.	Kransvederkruid
20	<i>Petrorhagia prolifera</i> (L.) P.W. Ball et Heywood	Mantelanjer
21	<i>Plantago maritima</i> L.	Zeeweegbree
22	<i>Potamogeton acutifolius</i> Link	Spits fonteinkruid
23	<i>Potamogeton compressus</i> L.	Plat fonteinkruid
24	<i>Potamogeton friesii</i> Rupr.	Puntig fonteinkruid
25	<i>Potamogeton gramineus</i> L.	Ongelijkbladig fonteinkruid
26	<i>Potamogeton perfoliatus</i> L.	Doorgroeid fonteinkruid
27	<i>Potamogeton zizii</i> Koch ex Rothb	Gegolfd fonteinkruid
28	<i>Ranunculus ololeucos</i> Lloyd	Witte waterranonkel
29	<i>Ranunculus penicillatus</i> (Dum.) Bab.	Penseelbladige waterranonkel
30	<i>Ranunculus tripartitus</i> DC.	Driedelige waterranonkel
31	<i>Scirpus pungens</i> Vahl	Stekende bies
32	<i>Sonchus palustris</i> L.	Moerasmelkdistel
33	<i>Sparganium angustifolium</i> Michaux	Drijvende egelskop
34	<i>Sparganium natans</i> L.	Kleinste egelskop
35	<i>Triglochin maritima</i> L.	Schorrenzoutgras
36	<i>Calluna vulgaris</i> (L.) Hull	Struikhei
37	<i>Carex lasiocarpa</i> Ehrh.	Draadzegge
38	<i>Carex reichenbachii</i> Bonnet	Valse zandzegge
39	<i>Corynephorus canescens</i> (L.) Beauv.	Buntgras
40	<i>Deschampsia setacea</i> (Huds.) Hack.	Moerasmele
41	<i>Diphasiastrum tristachyum</i> (Pursh) Holub	Kleine wolfsklauw
42	<i>Drosera rotundifolia</i> L.	Ronde zonnedaauw
43	<i>Eleocharis quinqueflora</i> (F.X. Hartm.) O. Schwartz	Armbloemige waterbies
44	<i>Erica tetralix</i> L.	Gewone dophei
45	<i>Eriophorum polystachion</i> L.	Veenpluis
46	<i>Genista anglica</i> L.	Stekelbrem
47	<i>Genista tinctoria</i> L.	Verfbrem
48	<i>Gentiana pneumonanthe</i> L.	Klokjesgentiaan
49	<i>Juncus tenageia</i> L. f.	Wijdbloeiende rus
50	<i>Myrica gale</i> L.	Wilde gagel
51	<i>Nardus stricta</i> L.	Borstelgras

Behoud van prioritaire soorten

Ruim de helft van de weerhouden prioritaire soorten is in meer of mindere mate gebonden aan beek- of riviervalleien in de provincie. De provinciale campagne 'Biodiversiteit lokaal BEkeKEN', gestart in 2008, die zich toespitst op biodiversiteit in beekvalleien is dan ook optimaal geschikt om verder te ontplooiën. Ook binnen de beekvalleien kan op basis van de recente verspreidingsgegevens een inschatting worden gemaakt van de mate van belangrijkheid van de verschillende valleien binnen de provincie. Zo vormen de bovenlopen van de Kleine en de Grote Nete echte hotspots voor tal van prioritaire soorten uit verschillende taxonomische groepen.

Figuur 6: Adder © Jan Van der Voort

Figuur 7: Beekkrombout © Vilda, Yves Adams

Prioritaire libellensoorten zijn er o.a. de beekkrombout en bosbeekjuffer (beiden vooral langs de Kleine Nete). Het valleigebied van de Kleine Nete vormt ook één van de belangrijkste sprinkhaangebieden in de provincie Antwerpen. De in Vlaanderen zeldzame en voor Antwerpen prioritaire moerassprinkhaan wordt er frequent aangetroffen.

	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
52	<i>Narthecium ossifragum</i> (L.) Huds.	Beenbreek
53	<i>Pedicularis sylvatica</i> L.	Heidekartelblad
54	<i>Pilularia globulifera</i> L.	Pilvaren
55	<i>Rhynchospora alba</i> (L.) Vahl	Witte snavelbies
56	<i>Rhynchospora fusca</i> (L.) Ait. f.	Bruine snavelbies
57	<i>Scirpus cespitosus</i> L.	Veenbies
58	<i>Solidago virgaurea</i> L.	Echte guldenroede
59	<i>Teesdalia nudicaulis</i> (L.) Clairv.	Klein tasjeskruid
60	<i>Thymus serpyllum</i> L.	Kleine tijm
61	<i>Utricularia australis</i> R. Brown	Loos blaasjeskruid
62	<i>Utricularia intermedia</i> Hayne	Plat blaasjeskruid
63	<i>Utricularia minor</i> L.	Klein blaasjeskruid
64	<i>Utricularia vulgaris</i> L.	Groot blaasjeskruid
65	<i>Vaccinium oxycoccos</i> L.	Kleine veenbes
66	<i>Valeriana dioica</i> L.	Kleine valeriaan
67	<i>Wahlenbergia hederacea</i> (L.) Reichenb.	Klimopklokje
68	<i>Epipactis palustris</i> (L.) Crantz	Moeraswespenorchis
69	<i>Campanula rotundifolia</i> L.	Grasklokje
70	<i>Hieracium pilosella</i> L.	Muizenoor
71	<i>Melampyrum pratense</i> L.	Hengel
72	<i>Potentilla erecta</i> (L.) Räuschel	Tormentil
73	<i>Salix repens</i> L.	Kruipwilg
74	<i>Sanguisorba officinalis</i> L.	Grote pimpernel
75	<i>Succisa pratensis</i> Moench	Blauwe knoop
76	<i>Leucojum aestivum</i> L.	Zomerklokje
77	<i>Veronica longifolia</i> L.	Lange ereprijs
78	<i>Oreopteris limbosperma</i> (Bellardi ex All.) Holub	Stippelvaren
79	<i>Radiola linoides</i> Roth	Dwergglas
80	<i>Scleranthus annuus</i> L.	Eenjarige hardbloem
81	<i>Stratiotes aloides</i> L.	Krabbenscheer
82	<i>Armeria maritima</i> Willd.	Engels gras
LIBELLEN (13)		
83	<i>Aeshna isoteles</i>	Vroege glazenmaker
84	<i>Aeshna juncea</i>	Venglazenmaker
85	<i>Brachytron pratense</i>	Glassnijder
86	<i>Calopteryx virgo</i>	Bosbeekjuffer
87	<i>Coenagrion lunulatum</i>	Maanwaterjuffer
88	<i>Gomphus vulgatissimus</i>	Beekrombout
89	<i>Leucorrhinia pectoralis</i>	Gevlekte witsnuitlibel
90	<i>Leucorrhinia rubicunda</i>	Noordse witsnuitlibel
91	<i>Libellula fulva</i>	Bruine korenbout
92	<i>Orthetrum coerulescens</i>	Beekoeverlibel
93	<i>Sympetrum depressiusculum</i>	Kempense heidelibel
94	<i>Lestes dryas</i>	Tangpantserjuffer
95	<i>Coenagrion pulchellum</i>	Variabele waterjuffer

Figuur 8: Rivierdonderpad
© Vilda, Rollin Verlinde

Wat vissen betreft, scoort geen enkele regio in Antwerpen beter dan de vallei van de Kleine Nete. Zowel rivierdonderpad als kleine modderkruiper hebben er voor Vlaanderen erg belangrijke populaties.

Wat broedvogels betreft zijn beekvalleien in de hele provincie van belang voor het behoud van (prioritaire) soorten als wielewaal, nachtegaal en matkop.

Figuur 9: Waterspin © Maarten Jacobs

Een belangrijk aandeel van de prioritaire soorten is gebonden aan bosgebieden. In vele bosrijke, provinciale domeinen zal de provincie nagaan welke gerichte inspanningen kunnen geleverd worden om die soorten meer naar hun zin te maken. Een grotere uitdaging is het om soorten typisch voor het landbouwgebied te beschermen. Die soorten glippen vaak door de mazen van het net en kunnen op weinig bescherming rekenen in het kader van Europese of regionale beschermde gebieden. Zo is de in Vlaanderen sterk bedreigde wielewaal gebonden aan bosjes en bomenrijen die zich vaak te midden van landbouwgebied bevinden, ook buiten rivier- en beekvalleien. Lokale acties op gemeentelijk niveau kunnen de achteruitgang van die soort hopelijk mee helpen tegen gaan.

	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
	SPINNEN (17)	
96	<i>Argyroneta aquatica</i>	Waterspin
97	<i>Erigonella hiemalis</i>	Putkopruwborstje
98	<i>Microlinyphia pusilla</i>	Kleine heidehangmatspin
99	<i>Tibellus oblongus</i>	Gewone sprietspin
100	<i>Silometopus bonessi</i>	Hoogveengroefkopje
101	<i>Walckenaeria alticeps</i>	Gehoord schaduwdubbelkopje
102	<i>Entelecara acuminata</i>	Moerasstruikdwergspin
103	<i>Entelecara flavipes</i>	Putkopstruikdwergspin
104	<i>Centromerus incilium</i>	Glad tandpalpje
105	<i>Zora pardalis</i>	Gestreepte stekelpoot
106	<i>Clubiona frutetorum</i>	Struweelzakspin
107	<i>Satlatlas brittini</i>	Donker dwergstekelpootje
108	<i>Araeoncus crassiceps</i>	Arrogant voorkopje
109	<i>Cercidia prominens</i>	Stekelrugje
110	<i>Zelotes aeneus</i>	Rotskampoot
111	<i>Cheiracanthium erraticum</i>	Heidespoorspin
112	<i>Agroeca dentigera</i>	Dopheilantaarnspin
	VISSEN (3)	
113	<i>Cottus perifretum/rhenanus</i>	Rivierdonderpad / beekdonderpad
114	<i>Cobitis taenia</i>	Kleine modderkruiper
115	<i>Lampetra fluviatilis</i>	Rivierprik
	ZOOGDIEREN (8)	
116	<i>Martes martes</i>	Boommarter
117	<i>Neomys fodiens</i>	Waterspitsmuis
118	<i>Eptesicus serotinus</i>	Laatvlieger
119	<i>Myotis dasycneme</i>	Meervleermuis
120	<i>Myotis emarginatus</i>	Ingekorven vleermuis
121	<i>Myotis nattereri</i>	Franjestaart
122	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	Gewone dwergvleermuis
123	<i>Plecotus austriacus</i>	Grijze grootoorvleermuis
	BROEDVOGELS (11)	
124	<i>Luscinia megarhynchos</i>	Nachtegaal
125	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	Gekraagde roodstaart
126	<i>Recurvirostra avosetta</i>	Kluut
127	<i>Anthus trivialis</i>	Boompieper
128	<i>Parus montanus</i>	Matkop
129	<i>Porzana porzana</i>	Porseleinhoen
130	<i>Oriolus oriolus</i>	Wielewaal
131	<i>Lululla arborea</i>	Boomleeuwerik
132	<i>Dryocopus martius</i>	Zwarte Specht
133	<i>Luscinia svecica</i>	Blauwborst
134	<i>Alcedo atthis</i>	Ijsvogel

Figuur 10: Blauwborst © Glenn Vermeersch

Figuur 11: Groentje © Rembrandt De Vlaeminck

Figuur 12: Heideblauwtje © Rembrandt De Vlaeminck

Figuur 13: Gewone dwergvleermuis
© Provincie Antwerpen

	Wetenschappelijke naam	Nederlandse naam
	HERPETOFAUNA (amfibieën en reptielen) (2)	
135	<i>Rana arvalis</i>	Heikikker
136	<i>Vipera berus</i>	Adder
	SPRINKHANEN (6)	
137	<i>Gryllotalpa gryllotalpa</i>	Veenmol
138	<i>Stethophyma grossum</i>	Moerassprinkhaan
139	<i>Chorthippus montanus</i>	Zompsprinkhaan
140	<i>Omocestus viridulus</i>	Wekkertje
141	<i>Metrioptera bicolor</i>	Lichtgroene sabelsprinkhaan
142	<i>Metrioptera brachyptera</i>	Heidesabelsprinkhaan
	DAGVLINDERS (6)	
143	<i>Maculinea alcon</i>	Gentiaanblauwtje
144	<i>Callophrys rubi</i>	Groentje
145	<i>Carterocephalus palaemon</i>	Bont dikkopje
146	<i>Plebeius argus</i>	Heideblauwtje
147	<i>Melitaea cinxia</i>	Veldparelmoervlinder
148	<i>Hipparchia semele</i>	Heivlinder

Tabel 2: Provinciale Prioritaire Soorten provincie Antwerpen - PPS-lijst (juni 2009)

In het eindrapport wordt per soortengroep dieper ingegaan op behoud (en beheer) van de prioritaire soorten. Het integrale rapport verschijnt eveneens in digitale versie op de website van het INBO.

Dankwoord

Het rapport waarop dit artikel is gebaseerd kon rekenen op de medewerking van heel wat databankbeheerders. Die databanken worden vooral gevuld met gegevens verzameld door talloze vrijwilligers. Het is dan ook gepast met name die grote groep mensen hartelijk te danken voor hun voortdurende inzet! Hopelijk toont dit artikel aan dat gegevens verzameld door vrijwilligers wel degelijk hun weg vinden naar en onmisbaar zijn als basis voor het beleid en voor concrete beheermaatregelen.

Literatuur

Bauwens D., Maes D., De Knijf G., Anselin A., 2001: Criteria voor het aanwijzen van prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de provincie Antwerpen. Instituut voor Natuurbehoud, Brussel, IN.A.2001.80.

Beckers K., Vermeersch G., Maes D., Adriaens T., De Beer D., De Knijf G., Hendrickx F., Jooris R., Maelfait J.P., Van Den Berge K., Van Keer K., Van Landuyt W., Verbeylen G., 2009: Een gericht natuurbeleid voor de prioritaire soorten in de provincie Antwerpen. Rapport INBO.R.2009.7. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel, i.s.m. Provincie Antwerpen, Antwerpen, *in press*.

Figuur 14: Kluten in haven van Antwerpen
© Rembrandt De Vlaeminck

Figuur 15: Heikikker © Jan Van der Voort

Nieuw Vlaams soortenbesluit recent goedgekeurd!

Op 15 mei 2009 werd door de Vlaamse regering het soortenbesluit op de valreep van haar legislatuur nog goedgekeurd. Het treedt in werking vanaf 1 september 2009. Het is een samenvoeging, afstemmen en coördinatie van een aantal bestaande koninklijke en uitvoeringsbesluiten aangevuld met nieuwe bepalingen. Dit nieuw geïntegreerd soortenbesluit zou nu geheel conform de Europese wetgeving moeten zijn. Eindelijk zullen we (juridisch) in staat zijn in Vlaanderen om zeldzame soorten beter te beschermen en schadelijke te gaan beheren. Het is dus tevens een belangrijk instrument om (eindelijk) een concrete aanpak te organiseren in de bestrijding van o.a. schadelijke exoten en invasieve soorten die mede verantwoordelijk zijn voor de achteruitgang van de biodiversiteit.

Prioritaire soorten paddenstoelen in de provincie Antwerpen

Roosmarijn Steeman, Natuurpunt Studie vzw, e-mail: roosmarijn.steeman@natuurpunt.be

In vorig artikel over PPS (van Glenn Vermeersch et al.) kon je al lezen dat de paddenstoelen niet mee opgenomen zijn in het INBO-rapport. Natuurpunt.Studie vzw heeft de paddenstoelen onder de loupe genomen en ze worden daarom in dit artikel apart besproken.

Bij soortbeschermingsprojecten worden fungi al te vaak vergeeten omdat slechts een kleine groep natuurwaarnemers voldoende kennis heeft van deze soortenrijke groep. Natuurpunt Studie probeert mensen warm te maken voor paddenstoelen aan de hand van laagdrempelige projecten. Daarnaast wordt ook aandacht geschonken aan de ecologie van fungi en wordt beheeradvies gegeven in het kader van het behoud van soorten. Want paddenstoelen zijn niet alleen mooie verschijningen maar ook goede indicatoren voor de kwaliteit van onze natuur. In bepaalde bosgebieden (aangeplante dennen-, sparren-, eiken- en beukenbossen), waar meestal weinig hogere planten voorkomen, kunnen paddenstoelen belangrijke informatie verschaffen over de specifieke milieu-eigenschappen van het terrein. Ook in andere ecosystemen kunnen ze veel informatie leveren, daar veel soorten specifieke groeiplaatsvoorkeuren hebben (Keizer, 2003). Bovendien blijken in Vlaanderen zowat 64% van de fungi (exclusief onvoldoende gekende en adventieve soorten) ofwel uitgestorven ofwel min of meer bedreigd te zijn (Walley & Verbeken, 2000; zie ook Arnolds et al., 1995). Dit percentage geldt in eerste instantie voor de macrofungi, soorten met relatief grote, macroscopisch zichtbare vruchtlichamen. Tal van macrofungi zijn de laatste decennia nog sterk achteruit gegaan. De oorzaak daarvan moet men zoeken bij een complex van factoren zoals een veranderde stikstofdepositie en – balans, verzurende factoren, ... maar ook bij biotoopvernietiging of wijzigingen in beheer. De achteruitgang is het sterkst bij de zogenaamde ectomycorrhizavormende soorten die leven in symbiose met de wortels van bomen, struiken e.d. Talloze taxa staan dan ook op de Rode Lijst en zijn vaak kwetsbaar, al dan niet met uitsterven bedreigd of zelfs geheel uitgestorven.

Het is reeds lang duidelijk dat de provincie Antwerpen erg rijk is aan bijzondere, zeldzame soorten. Bovendien is de mycoflora historisch en actueel vrij goed gekend daar de Koninklijke Vlaamse Mycologische Vereniging (KVMV) in Antwerpen zijn oorsprong en zetel heeft. Het maken van een selectie van prioritaire soorten voor de provincie Antwerpen baseert zich op een uitgebreide dataset. Aan de hand van deze prioritaire soorten kunnen gebieden en biotopen de bescherming krijgen die ze verdienen.

Verwerking van de gegevens

De paddenstoelgegevens van de provincie Antwerpen komen voornamelijk uit FUNBEL (de databank van de KVMV). Deze databank bevat het grootste deel van de Vlaamse paddenstoelwaarnemingen. Daarnaast beheert Natuurpunt Studie haar eigen paddenstoelendatabank waarin de werkgroepen van Natuurpunt hun gegevens invoeren. Deze gegevens worden na grondige controle uiteindelijk doorgestuurd naar FUNBEL.

Alle paddenstoelwaarnemingen vanaf het jaar 1990 werden gebruikt om een vergelijkende analyse te maken tussen het aantal door paddenstoelen bezette hokken in Vlaanderen en Antwerpen. In de provincie Antwerpen komen circa 2.500 soorten paddenstoelen voor, van de circa 4.000 soorten die in Vlaanderen werden waargenomen. Exacte aantallen zijn moeilijk te geven omdat er continu nieuwe soorten worden gevonden en zelfs beschreven. Van de paddenstoelen die sinds 1990 nog werden waargenomen, nemen we enkel de soorten in beschouwing die op de recentste Rode Lijst van Nederland (Arnolds, 2008) staan, in de categorieën Kwetsbaar (KW), Bedreigd (BE), Ernstig bedreigd (EB) en Verdwenen uit Nederland (VN). De keuze ging naar het gebruik van de recente Nederlandse Rode Lijst daar er voor Vlaanderen in 1999 een voorlopige Rode Lijst (Walley & Verbeken, 1999) is uitgebracht waarin slechts een select aantal groepen werd behandeld.

Selectie op basis van de Nederlandse Rode Lijst geeft 548 soorten. Indien we naar de percentages van voorkomen kijken blijven er nog 266 soorten over die aan de 33 % regel (Colazzo, 2004) voldoen. Hiervan zijn er 24 die slechts in één kwartierhok in de provincie werden waargenomen, terwijl ze buiten de provincie in twee kwartierhokken werden waargenomen. Deze aantallen zijn te laag en laten we dus beter buiten beschouwing. Soorten die slechts in één Antwerps kwartierhok werden waargenomen, maar verder nergens werden gezien, beschouwen we wel als belangrijk, zowel op provinciaal als op Vlaams niveau. De significantie-test wordt niet uitgevoerd op de paddenstoelgegevens, daar het aantal gekende locaties voor het merendeel te laag is om significante vergelijkingen te kunnen maken.

Vervolgens selecteren we de soorten die vanaf 2000 nog werden gezien en/of meer dan één keer werden waargenomen. Zo komen we aan een lijst van 170 prioritaire soorten, wat niet werkbaar is om te gebruiken als beleidsinstrument. Het is nodig om hieruit een selectie te maken van relatief gemakkelijk herkenbare soorten, die zich bovendien bevinden in biotopen die bescherming verdienen. Dit resulteert in een lijst van 48 soorten we kunnen clusteren in leefgebieden en die bijgevolg vaak baat hebben bij dezelfde maatregelen (zie tabel 1).

Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	RL NL	SA	SVL	%SA
Scherpe stekelzwam	<i>Hydnellum compactum</i>	EB	2	2	100
Wollige stekelzwam	<i>Phellodon confluens</i>	KW	5	6	83
Forse melkzwam	<i>Lactarius trivialis</i>	KW	7	9	78
Valse satijnvezelkop	<i>Inocybe paludinella</i>	BE	9	12	75
Ranzige elzensatijnzwam	<i>Entoloma caccabus</i>	KW	18	25	72
Witte heidevezelkop	<i>Inocybe sambucina</i>	EB	5	7	71,5
Witgeringd mosklokje	<i>Galerina jaapii</i>	BE	14	20	70
Veenvlamhoed	<i>Gymnopilus fulgens</i>	KW	11	16	69
Fluwelige stekelzwam	<i>Hydnellum spongiosipes</i>	KW	15	22	68
Gele moeraszwavelkop	<i>Hypholoma ericaeoides</i>	BE	16	24	67
Wit heidetrechttertje	<i>Omphalina mutila</i>	EB	2	3	67
Rossige elzenompzwam	<i>Alnicola alnetorum</i>	BE	13	20	65
Avondroodstekelzwam	<i>Sarcodon joeides</i>	BE	7	11	64
Zoetgeurende satijnzwam	<i>Entoloma ameides</i>	BE	3	5	60
Nitreuze elzensatijnzwam	<i>Entoloma politum</i>	KW	14	25	56
Bosbrandvlamhoed	<i>Gymnopilus odini</i>	BE	5	9	55,5
Nonnenkapkluiwzwam	<i>Helvella spadicea</i>	BE	6	11	54,5
Heideknotszwam	<i>Clavaria argillacea</i>	KW	13	25	52
Veenmosgrauwkop	<i>Lyophyllum palustre</i>	KW	13	25	52
Moerasbundelzwam	<i>Pholiota myosotis</i>	KW	18	35	51,5
Brandplekribbelzwam	<i>Faerberia carbonarium</i>	EB	2	4	50
Vlokkig veenmosklokje	<i>Galerina paludosa</i>	KW	17	34	50
Violetvlekkende moerasmelkzwam	<i>Lactarius aspideus</i>	KW	3	6	50
Tengere stekelzwam	<i>Phellodon connatus</i>	BE	17	34	50
Bloedrode russula	<i>Russula sanguinaria</i>	KW	3	7	50
Blauwvoetstekelzwam	<i>Sarcodon scabrosus</i>	KW	18	36	50
Veenmycena	<i>Mycena megaspora</i>	KW	7	15	47
Elzenrussula	<i>Russula pumila</i>	KW	7	15	47
Fijnschubbige ridderzwam	<i>Tricholoma imbricatum</i>	BE	16	34	47
Groenvoetvezelkop	<i>Inocybe calamistrata</i>	EB	4	9	44,5
Gezoneerde stekelzwam	<i>Hydnellum conrescens</i>	KW	24	56	43
Gladde wolsteelparasolzwam	<i>Lepiota oreadiformis</i>	KW	3	7	43
Donkere wasplaat	<i>Camarophyllopsis phaeophylla</i>	BE	2	5	40
Brandplekbundelzwam	<i>Pholiota highlandensis</i>	KW	25	64	39
Verkleurende russula	<i>Russula insignis</i>	KW	9	23	39
Oliebolzwam	<i>Rhizina undulata</i>	BE	10	26	38,5
Amandelrussula	<i>Russula laurocerasi</i>	BE	6	16	37,5
Appelrussula	<i>Russula paludosa</i>	KW	9	24	37,5
Witbruine ridderzwam	<i>Tricholoma albobrunneum</i>	KW	3	8	37,5
Witte duifridderzwam	<i>Tricholoma columbetta</i>	BE	9	24	37,5
Violette brandplekbekerzwam	<i>Peziza subviolacea</i>	BE	5	14	36
Glanzende ridderzwam	<i>Tricholoma portentosum</i>	BE	6	17	35
Zeepzwam	<i>Tricholoma saponaceum</i>	KW	11	32	35
Tweesporige satijnzwam	<i>Entoloma bisporigerum</i>	KW	4	12	33
Rossige elzenmelkzwam	<i>Lactarius omphaliformis</i>	KW	24	72	33
Blauwzwarte stekelzwam	<i>Phellodon niger</i>	BE	2	6	33
Ruwe russula	<i>Russula virescens</i>	KW	20	61	33
Fraaie stekelzwam	<i>Sarcodon lepidus</i>	KW	2	6	33

Tabel 1: Lijst van de 48 geselecteerde provinciale prioritaire soorten paddenstoelen gerangschikt volgens het procentueel aantal bezette hokken dat in de provincie Antwerpen ligt (= % SA). (RL NL = Rode Lijst Nederland; EB = Ernstig Bedreigd; KW = Kwetsbaar; BE = Bedreigd; SVL = aantal bezette hokken in Vlaanderen, SA = aantal bezette hokken in Antwerpen)

Prioritaire soorten en hun leefgebieden

De prioritaire soorten werden gegroepeerd volgens biotoop. Van de 48 soorten zijn er elf die voorkomen in lanen op basenarme bodem en drie soorten die voorkomen in lanen op basenrijke bodem. Tien soorten zijn te vinden in moerasbossen en struvelen, een biotoop dat een belangrijke oppervlakte inneemt langs de waterlopen in de provincie Antwerpen. In de Antwerpse Kempen zijn vooral de bossen op voedselarme zure zandgrond van belang voor paddenstoelen, waarin zes prioritaire soorten te vinden zijn. Ook grove dennenbestanden, op voormalige stuifzanden, bezitten een erg bijzondere (en bedreigde) mycoflora. Voor basenarme bodem bij berk werd één soort geselecteerd. Ook de heide- en veengebieden in de Antwerpse Kempen zijn op Vlaams niveau belangrijk en waardevol voor acht prioritaire soorten. Brandplekpaddenstoelen zijn de laatste decennia sterk achteruitgegaan en bijgevolg staat 96% van de soorten op de Nederlandse Rode Lijst (Arnolds, 2008). In de provincie Antwerpen werden in het verleden heel wat brandplekpaddenstoelen waargenomen en momenteel zijn de Antwerpse mycologen van start gegaan met een gericht onderzoek naar brandplekken (zie in vorig nummer van ANTenne verschenen artikel van de AMK – Antwerpse Mycologische Kring). Vandaar dat vijf brandplekpaddenstoelen werden geselecteerd als prioritair voor de provincie Antwerpen. Tenslotte werden er nog drie soorten van voedselarme droge graslanden weerhouden en één soort van kalkrijke zandgrond. Deze laatste, de nonnenkapkluifzwam (*Helvella spadicea*) (figuur 1), is een soort die in grote aantallen te vinden is op Linkeroever en éénmalig werd waargenomen in het Blaasveldbroek. Verder is deze soort enkel bekend van de kust, waar slechts enkele vindplaatsen bekend zijn.

Figuur 1:
Nonnenkapkluif-
zwam en zijn vind-
plaatsen in de pro-
vincie Antwerpen
© Wim Veraghtert

Bedreiging en beheer van leefgebieden in functie van paddenstoelen

Bedreiging en beheermaatregelen worden niet per soort maar per habitatgroep besproken. Hieronder geven we informatie over de bedreiging van paddenstoelen in dreven en advies voor het beheer van lanen op basenarme bodem. We geven dit biotoop als voorbeeld omdat het doorgaans (behalve in natuurgebieden) geen enkele bescherming geniet als drager van natuurwaarden. Het is dus van groot belang dat mycologisch waardevolle paddenstoelbermen in kaart worden gebracht en een beheerplan krijgen. Door vermesting in combinatie met verzuring zijn tal van symbionten teruggedrongen tot schrale wegbermen. Daar konden ze zich handhaven omwille van de permanente afvoer van nutriënten door maaibeheer en/of het wegwaaien van strooisel. Maar ook daar gingen vele soorten snel achteruit, zodat aan het einde van de jaren 1980 stekelzwammen en de meeste ridderzwammen tot de zeldzaamheden behoorden. Uit Nederlands karteringsonderzoek, maar ook in Vlaanderen blijkt dat er sinds 2000 een kentering is waar te nemen. Sommige mycorrhiza-vormers worden weer in grotere aantallen en op meer plaatsen gevonden, zoals de gewone hanenkam (*Cantharellus cibarius*) (figuur 2).

Figuur 2: Gewone hanenkam © Wim Veraghtert

Maar het heeft er nog niet toe geleid dat soorten zijn teruggekeerd naar voedselarme bossen. Lanen en andere met bomen beplante wegbermen blijven een zeer belangrijke rol spelen voor paddenstoelen. Het beleid moet zich richten op behoud en bescherming van deze refugia. Want door de aard en functie zijn deze landschapselementen erg gevoelig voor verstoringen zoals bijvoorbeeld: graafwerken voor kabelaanleg, het deponeren van slootbagger of houtsnippers, uitlaten van honden, onzorgvuldig maaibeheer (slecht afvoeren), bodemverdichting door verkeer, ... Het belangrijkste element in dit beheer is het jaarlijks maaien en afvoeren. Amerikaanse eikendreven zijn vaak bijzonder rijk aan mycorrhizapaddenstoelen, vermoedelijk omdat de afvoer van de grote bladmassa voor een sterke verschraving zorgt (Keizer, 2003). Bij het kappen van dreven (aantasting, omvorming) is het belangrijk om gefaseerd te werk te gaan, zodat symbionten de kans krijgen om nieuwe bomen te koloniseren. Bij het aanplanten van nieuwe bomen is de keuze voor ectomycorrhizapaddenstoelen essentieel. In totaal ligt 68 % van het aantal vindplaatsen van fluwelige stekelzwam (*Hydnellum spongiosipes*) (figuur 3 a en 3 b) in de provincie Antwerpen.

Figuur 3 a: Fluwelige stekelzwam en 3 b: zijn vindplaatsen in de provincie Antwerpen © Wim Veraghtert

Deze mycorrhizasymbiont is vooral te vinden bij eik en beuk, op voedsel- en humusarme zandgrond.

De verspreiding van deze soort beperkt zich in Vlaanderen tot de Kempen en de Zandstreek. Vóór 2000 werd deze soort nog in 24 kwartierhokken waargenomen. Sinds 2000 zijn er nog maar 13 kwartierhokken waar de soort werd gevonden. Fluwelige stekelzwam werd niet meer terug gezien in: de Kalmthoutse Heide (sinds 1968), Gooreind (Wuustwezel, sinds 1975), Dennenhof (Brasschaat, sinds 1963), Donk (Ekeren, sinds 1960), Vriesdonk (Brasschaat, sinds 1951), Peerdsbos (Brasschaat, sinds 1967), Keizershoek (Schoten, sinds 1926), Schotenhof (Schoten, sinds 1971), Rivierenhof (Deurne, sinds 1958), Bergen (Schilde, sinds 1958) en Ravels (sinds 1972). Sinds 2002 werd de soort op een aantal plaatsen voor het eerst gezien in de Antwerpse Kempen: Beatrislaan (Lier), Bootjesven (Wortel), Nooitrust (Westmalle), Wolfschot, Jan Van Renesselaan en Leeuwerikenlaan (Oostmalle) en Kruisdreef (Pulderbos).

Binnenkort zal het eindrapport over PPS ook te raadplegen zijn op de provinciale website www.provant.be (rubriek 'natuur en bos' > 'natuurbeleid' > 'soortenbeleid')

Literatuur

Arnolds E., Kuyper Th. W. en Noordeloos, M.E. (red.), 1995: Overzicht van de paddestoelen in Nederland. Wijster: Nederlandse Mycologische Vereniging, 879 pp.

Arnolds E. & Veerkamp M., 2008: Basisrapport Rode Lijst paddenstoelen. Ministerie van LNV, directie Kennis. Nederlandse Mycologische vereniging, Utrecht.

Collazo S. & Bauwens D., 2004: Aanwijzen van prioritaire soorten voor het natuurbeleid in de Vlaamse provincies. Verslag van het Instituut voor Natuurbehoud. 62 pp.

Keizer P.J., 2003: Paddestoelvriendelijk natuurbeheer. KNNV, Utrecht. 88 pp. ill.

Walley R. & Verbeken A., 2000: Een gedocumenteerde Rode lijst van enkele groepen paddestoelen (macrofungi) van Vlaanderen. Meded. Inst. Natuurbehoud 7, i-x, 1-84.

In beeld of op ANTenne

Enkele plantenwerkgroepen werkzaam in de provincie Antwerpen

Zin om als vrijwilliger aan te sluiten bij één van de vele plantenwerkgroepen actief in de provincie Antwerpen?

In Vlaanderen zijn er heel wat plantenwerkgroepen actief. Nu het inventarisatiezeizoen op zijn hoogtepunt zit, maken we van deze gelegenheid gebruik om de plantenwerkgroepen actief in onze provincie in de kijker te zetten. Eerst bespreken we de drie verenigingen die als onderzoeksgebied 'Vlaanderen' hebben gekozen: Flo.Wer, FON en SEMO. Daarna geven we een overzicht van de plaatselijke plantenwerkgroepen. Ze zijn allemaal verbonden met één of andere plaatselijke afdeling(en) van Natuurpunt. Omdat het over een 10-tal werkgroepen gaat, worden er omwille van plaatsgebrek nu een 3-tal besproken. De anderen zullen in één van volgende ANTennennummers in de rubriek nog aan bod komen.

1) Verenigingen met werkingsgebied 'Vlaanderen': Flo.Wer, FON en SEMO

Flo.Wer, waar planten een streepje voor hebben

(door Wouter Van Landuyt)

Flo.Wer, Floristische Werkgroepen vzw, is een koepelvereniging die sinds 1995 het onderzoek naar de verspreiding van plantensoorten in Vlaanderen coördineert. Het is een samenwerkingsverband van (lokale) plantenwerkgroepen, individuen maar ook onderzoeksinstellingen zoals de Nationale Plantentuin van België en het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.

Het onderzoek naar de verspreiding van plantensoorten in België heeft een lange traditie en al sinds 1939, toen het I.F.B.L. (Instituut voor de Floristiek van België en Luxemburg) opgericht werd, worden op een gestandaardiseerde manier gegevens verzameld. Dit gebeurt door middel van inventarisaties van kilometerhokken waarbij men elke soort die in dat kilometerhok gevonden wordt, doorstreept op een standaardformulier (een streeplijst).

Flo.Wer stimuleert ook het publiceren van floristische informatie. De belangrijkste uitgave was ongetwijfeld de Atlas van de Vlaanderen en het Brussels Gewest. In het floristisch tijdschrift 'Dumortiera', dat uitgegeven wordt door de Nationale Plantentuin, worden regelmatig nieuwe vondsten en resultaten van onderzoek gepubliceerd waartoe Flo.Wer heeft bijgedragen.

De Florabank is dé databank waarin alle verspreidingsgegevens van de streeplijsten van Vlaanderen gecentraliseerd worden, evenals gegevens uit literatuur, herbaria en diverse projecten. De databank bevat zo'n 3 miljoen verspreidingsgegevens waarvan de oudste dateren van ongeveer 1700. Zij wordt nagenoeg

dagelijks aangevuld met recente gegevens. De databank is raadpleegbaar via de website <http://flora.inbo.be>. Geregistreerde gebruikers kunnen er hun gegevens invoeren en weer opvragen. De website bevat allerlei soortgebonden kenmerken: komen ze op de Rode Lijst van Vlaanderen voor, wat is hun habitatvoorkeur, ... Op dit ogenblik wordt hard gewerkt aan een totaal vernieuwde versie van de website die tegen eind 2009 online zou moeten gaan.

Wie eens wil ervaren hoe het eraan toe gaat, kan best contact opnemen met één van de werkgroepen die in je buurt actief zijn en waarvan je de contactinfo en excursiekalenders vindt op de website www.plantenwerkgroep.be

Meer info:

(i.v.m. Flo.Wer) Lily Gora, Oudasserstraat 108, 3600 Genk, GSM 0479 79 93 72, e-mail: lily.gora@telenet.be

(i.v.m. Florabank) Wouter Van Landuyt, INBO, Kliniekstraat 25, 1070 Brussel, tel. 02 55818 19, e-mail: wouter.vanlanduyt@inbo.be

Floristisch Onderzoek voor Natuurbehoud – FON (plantenwerkgroep van Natuurpunt)
(door Erik Molenaar)

Het FON is een feitelijke vereniging, een groep van floristen die zowel onderzoek doen naar hogere als lagere planten. Zowel beginners als meer ervaren floristen vinden hier hun gading. De laatste jaren wordt er ook heel wat aandacht besteed aan het bryologisch of mossenonderzoek, zelfs korstmossen (of lichenen-)kenners gaan met ons mee op stap.

Zoals steeds zien we de inventarisaties in een ruimer verband dan 'De Atlas'; nooit, of te weinig onderzochte hokken, randsituaties met natuurgebieden, adventieven uit de tropen, ... Onze lijsten worden ter beschikking gesteld van bevriende verenigingen, of uitgewerkt naar studies voor Gemeentelijke NatuurOntwikkelingsPlannen (GNOP's), erkenningsdossiers en terreinbeheer. De meeste leden zijn werkzaam in het natuurbehoud in ruime zin en bekijken de inventarisaties als een basisonderzoek van het landschap. De streken waar wij onze onderzoeken doen zijn de Scheldevallei, Vaartland, Brabant, Kempen, Ardennen, Demervallei en het Kalkdistrict in Lotharingen, Frans-Vlaanderen, maar evengoed het stedelijk gebied.

Meer info:

Erik Molenaar, Ferdinand Coosemansstraat 24, 2600 Berchem, tel. 03 218 59 69 of GSM 0474 82 04 71, website: www.natuurpunt.be/fon, e-mail: erik@floristischonderzoek.net

De Studiegroep Europese en Mediterrane Orchideeën (SEMO) (door Walter Van den Bussche)

De Studiegroep Europese en Mediterrane Orchideeën (SEMO) werd in 1990 opgericht door Vlaamse leden van de Section Orchidées d'Europe (S.O.E.) van les Naturalistes Belges. Er was nood aan een Vlaamse/Nederlandstalige verankering voor mensen die zich speciaal bezighielden met inheemse orchideeën en ook nu is SEMO met een 70-tal leden actief in binnen- en buitenland. We organiseren jaarlijks verschillende excursies in België, een weekend in een buurland, beheerdagen en er is een jaarlijkse ledenbijeenkomst. Samenwerking is er met de Waalse S.O.E. en de Nederlandse Werkgroep Europese Orchideeën van de K.N.N.V. In de provincie Antwerpen doen we aan monitoring (bv. van wit bosvogeltje *Cephalanthera longifolia* in Antwerpse havengebied) en populatieonderzoek (bv. van brede orchis *Dactylorhiza majalis* in Bornem). Verder verlenen wij onze medewerking aan iedereen die het vraagt in de vorm van beheeradviezen en hebben we nauw meegewerkt aan het tot stand komen van de nieuwe plantenatlas van Vlaanderen. SEMO geeft jaarlijks een tijdschrift uit in samenwerking met de Nederlandse W.E.O. dat 'Liparis' heet.

Meer info:

Secretariaat SEMO: Yolande Michot, Sint-Amelbergalaan 75a, 9140 Temse, GSM 0486 08 21 89, e-mail: semo@scarlet.be

2) lokale plantenwerkgroepen en verbonden aan één of meerdere afdelingen van Natuurpunt

In Vlaanderen zijn onder de koepel van Natuurpunt Studie een 30-tal plantenwerkgroepen actief, waarvan 10 in de provincie Antwerpen. Eén van hun activiteiten bestaat uit het systematisch inventariseren van gebieden. Via Flo.Wer worden de gegevens van deze werkgroepen samen met gegevens van individuele waarnemers en instituten gecentraliseerd in de centrale Florabank, beheerd door het INBO. Via haar plantenwerkgroepen (PWG) wil Natuurpunt Studie niet alleen ervaren plantenliefhebbers bereiken, maar vooral ook met beginnende enthousiastelingen stap voor stap de bij ons in het wild voorkomende planten leren herkennen. Wie interesse heeft om de digitale planten-nieuwsbrief (verschijnt 4 x per jaar) van Natuurpunt Studie te ontvangen, kan contact opnemen met Roosmarijn Steeman, Natuurpunt Studie, Coxiestraat 11, 2800 Mechelen, tel. 015 29 72 22, e-mail: roosmarijn.steeman@natuurpunt.be

a) Planten- & Zwammenwerkgroep Natuurpunt Schijnavallei (door Staf Brusselleers)

Regelmatig worden er door de plantenwerkgroep die actief is rond de Schijnavallei planteninventarisaties gehouden. Het werkingsgebied van deze werkgroep is Deurne, Wijnegem, Borgerhout, Borsbeek, Wommelgem, Broechem, Emblem, Oelegem, Ranst, 's Gravenwezel en Schilde. Meestal wordt er jaarlijks een

ander gebied aangepakt. Alle soorten zeggen, grassen, bloemen, struiken,... worden op naam gebracht. Dit resulteert in lange lijsten van planten die in een bepaald gebied voorkomen. Niet zelden werden op deze wijze zeldzaamheden ontdekt in onze reservaten (bv. bijenorchis). Ook worden er regelmatig cursussen georganiseerd of worden er themawandelingen rond mossen, paddenstoelen of planten uitgewerkt.

Bij onze plantenwerkgroep kan je je aansluiten bij de wekelijkse natuurexcursies (dinsdagvoormiddag) en planteninventarisaties (vrijdagvoormiddag).

Heb je geen tijd overdag dan kan je je nog altijd aansluiten bij de avondactiviteiten (zie middenkatern 'activiteitenkalender') zoals de determinatieavonden of de geplande avondwandeling in natuurgebied het Veer (Wijnegem) op 22 juli met als thema 'planten'.

Elke dinsdagmorgen tussen 9 uur en 12 uur richt de planten- & zwammenwerkgroep een natuurexcursie in, en dit het gehele jaar door. Wij hebben geen vaste agenda. Heb je interesse in de activiteiten van de werkgroep, mail je je mailadres door naar colybia@skynet.be of info@schijnvallei.be. Je kan ook bellen naar Staf Brusselleers (tel. 03 636 35 08).

De planteninventarisaties door de planten- & zwammenwerkgroep hebben plaats elke vrijdagmorgen van 9 uur tot 12 uur. In 2009 gaat deze wekelijkse inventarisatie door tot en met vrijdag 28 augustus. In 2009 wordt verder geïnventariseerd in Lovenhoek te Vorselaar. Er zijn heel wat natte gedeeltes, dus waterdicht schoeisel is een must, een loep en de nodige flora's zullen eveneens van pas komen. Denk vooral niet dat je specialist moet zijn om mee te gaan, ook prille beginners zijn welkom bij de plantenopnames.

Plaats van samenkomst is de parkeerplaats van café 'De roos van Casablanca' (Vroegeinde 61/B, Vorselaar).

Meer info:

Staf Brusselleers, tel. 03 636 35 08 of mailen naar colybia@skynet.be of info@schijnvallei.be

b) Plantenwerkgroep Natuurpunt Klein-Brabant (door Ronny Segers)

Zo'n 35 jaar geleden, nog in de schoot van de toenmalige Wiele-waaljongeren, kiemde in Klein-Brabant de aandacht voor wilde planten. Het voorkomen van soorten werd her en der opgetekend en overgebracht in een käft met rudimentaire kaartjes, met de bedoeling een overzicht te krijgen van de verspreiding van de plantensoorten en een situering te bekomen van interessante biotopen. Na enkele jaren van lukraak inventariseren werd rond 1980 besloten tot een grondiger aanpak, ingepast in het nationale systeem: er werd vanaf dan gewerkt met de streeplijsten van het I.F.B.L. (zie hoger) Er werd bovendien een werkingsgebied afgebakend van 119 km², de gemeenten Bornem, Puurs en Sint-Amands bestrijkend.

Het was duidelijk dat enige spoed nodig was omdat talrijke acute of sluipende ingrepen in het landschap op til waren. Daarom werd getracht om ook andere mensen hiervoor te interesseren via enkele initiatiestreepexcursies. Deze kenden echter maar een matig succes en werden gevolgd door nog enige jaren van zo goed als individueel waarnemen door een 4-tal mensen.

De reeds verzamelde gegevens, of gerichte inventarisaties, leverden ondertussen wel een stevige basis op voor verwerving en beheer van terreinen, klasseringsdossiers en de opmaak van GNOP's. Alle gegevens werden trouw verstuurd naar het I.F.B.L., en later naar Flo.Wer. Tevens werd een 'Rode Lijst' opgesteld van een 80-tal soorten welke tussen 1972 en 1985 niet meer in de streek waargenomen werden. Een 40-tal hiervan werd sedertdien teruggevonden. Vanaf 1995 werd de activiteit systematisch opgeschroefd. Met minstens één bezoek per hok leverde dit intussen bijna 40.000 lokale 'records' op en een totaal van 833 waargenomen (zuivere) plantensoorten (in de oude atlas van 1979 stonden er maar 571, en van 57 hokken was toen nog niks bekend). In de komende jaren zal het inventariseren toegevoegd worden op:

- het opnieuw strepen van hokken die in de jaren '70 gestreept zijn
- het onderzoeken van slecht geïnventariseerde hokken (< 80 soorten)
- monitoring van de talrijke reservaatpercelen
- spreiding van het onderzoek in verschillende seizoenen
- aandacht voor neofyten (= nieuwe soorten die van elders komen).

Klein-Brabant heeft alleszins nog een rijke diversiteit aan biotopen en landschappen, met beekvalleien, stuifzandruggen, depressies, schorren, ... De rijkste gebieden zijn de monding en de valleien van de Vliet (met het Moer en omgeving Tekbroek) en de Molenbeek te Kalfort en Liezele, de omgeving van het park van Hingene, het Fort van Bornem, de Oude Schelde, Luipegem, Branst, Coolhem met de Moeren en het Hof ter Zielbeek. Wie eens wil komen kijken, altijd welkom!

Meer info:

Ronny Segers, e-mail: r.segers@scarlet.be; GSM 0477 55 66 38
Website: <http://users.telenet.be/natuurpunt-klein-brabant/>

c) Plantenwerkgroep De Wielewaal van afdeling Natuurpunt Lier en omgeving (door Evie Verboven)

In maart 1977 werd door de Wielewaal afdeling Lier een plantenwerkgroep opgericht, om tegemoet te komen aan de wens van botanisten in spe. Tot dan was het vooral vogels kijken in de vereniging en bengelden de mensen met wat interesse voor planten helemaal van achter bij de uitstappen. Diezelfde maand ging de werkgroep van start: gewapend met flora en loep naar het Zevenbergenbos tussen Lier en Boechout. Om de veertien dagen naar hetzelfde bos, van de lente tot de herfst. Het was zwoegen om de plantjes op naam te brengen, maar het was heel leerrijk. In de jaren daarna werd het onderzoeksterrein uitgebreid: de Neteboorden, de Kesselse heide, de oude forten. Getrouw om

de veertien dagen gingen we op stap onder leiding van André De Jonghe, vanaf april tot oktober. In 1979 was er een contact tussen André en Karel De Waele die met de oprichting van de Nationale Werkgroep Botanie was belast. Deze werkgroep organiseerde uitstappen voor alle geïnteresseerde botanisten van de Vlaamse provincies, en er werd gewerkt met streeplijsten per kilometerhok volgens het I.F.B.L.-raster. De Plantenwerkgroep nam deel aan deze excursies om de veertien dagen, organiseerde eigen uitstappen om de veertien dagen, en werkte van toen af ook met streeplijsten, aldus medewerkend aan de plantenatlas. Maar er waren ook andere projecten, zoals wegbermonderzoek in verschillende gemeenten, vegetatieopnames in het bos Kruiskensberg, inventarisatie van Wielewaalreservaten, later de Natuurpuntreservaten.

In 1993 nam Nelly Van Aerschot de leiding over van André De Jonghe en in 2002 was het Evie Verboven die de fakkel overnam. De plantenwerkgroep tracht nu nog meer haar programma te variëren: naast de inventarisaties per kilometerhok organiseert ze uitstappen voor beginnende plantensnuffelaars, thema-uitstappen, en nu, het recentste project is het d.m.v. GPS in kaart brengen van het zomerklokje *Leucojum aestivum*, de parel van de Grote en Kleine Netevallei en tevens een provinciale prioritaire soort (PPS).

Figuur: Zomerklokje
(*Leucojum aestivum*)
© Leo Van Herbruggen

Welk project ook, het voornaamste doel is het leren kennen van onze inlandse flora en het plezier beleven bij het verwerven van die kennis.

Meer info:

Evie Verboven, Kaphaanlei 12, 2640 Mortsel,
tel. 03 455 35 30, e-mail: haesjes@telenet.be of
Kristine Wuyts, Vogelzangstraat 21, 2560 Nijlen,
tel. 03 481 94 79, e-mail: kristine.marc@skynet.be
Website: www.natuurpunt-wielewaal.be

Ter vervollediging nog de overige 7 plantenwerkgroepen die actief zijn bij één of andere Natuurpuntafdeling (uit de provincie Antwerpen) en die in één van de volgende nummers samen zullen worden voorgesteld: Plantenwerkgroep Thalictrum, Plantenwerkgroep Markvallei, Plantenwerkgroep Oude Spoorweg, Plantenwerkgroep Noorderkempen, Plantenwerkgroep Pimpernel, Plantenwerkgroep Voorkempen en Plantenwerkgroep Zuidrand Antwerpen.

Mocht je er nog anderen kennen en die nog niet zijn vernoemd, laat het ons weten!

Inhoud

02 Colofon

02 ANKONA-nieuws:

- Bezoek 'Achter de schermen ...' bij het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika (Tervuren) op maandag 28 september
- AMK-paddenstoelentocht i.s.m. ANKONA op donderdag 10 september
- Bosexcursie van de Bosgroep Kempense Heuvelrug in Hoge Rielen op zondag 6 september
- Werk je ook mee aan de opsporing van najaden in Vlaanderen?
- Gratis ANKONA-jaarboeken (jaargangen 1999-2005)

06 Actualiteit:

- 'Kiezelwieren, de glazen longen van onze planeet ontsluit': tentoonstelling van 26 juni tot 27 september
- Gratis publicaties: brochure 'Antitankgracht' en provinciale beleidsdocumenten 'Milieubeleidsplan 2008-2012' en 'Masterplan Water 2007-2012 (synthese)'
- Gratis kwartaaltijdschriften 'zOOm' en 'de Bosgazet'
- Europese nacht van de vleermuis tijdens het weekend van 28-30 augustus
- Vlaams zoogdierentelweekend: 'Zie Zo Zoogdier – Zoogdier gezien!'
- De jaarlijkse nationale tuinvlindertelling: 1 & 2 augustus 2009
- Bosexcursie in Zoerselbos n.a.v. recente studie op zondag 18 oktober
- Natuurdocumentaire op TV1: 'Van natuur tot natuur: flora en fauna rond de zandontginningen in Mol, Dessel en Lommel' op zondag 27 september

Activiteitenkalender (middenkatern)

14 Natuurstudie

- Een gericht natuurbeleid voor de prioritaire soorten in de provincie Antwerpen (PPS)
- Prioritaire soorten paddenstoelen in de provincie Antwerpen

25 In beeld of op ANTenne:

- Zin om als vrijwilliger aan te sluiten bij één van de vele plantenwerkgroepen actief in de provincie Antwerpen?